

**SLOVENSKO-UKRAJINSKÁ
CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA:
ANALÝZA PROBLÉMOV A STRATÉGIA ROZVOJA**

**Slovensko-ukrajinská
cezhraničná spolupráca:
analýza problémov a stratégia rozvoja**

Autori:

Vladimír Benč (editor), RC SFPA, n.o., Prešov

Vladimír Bilčík, Alexander Duleba, RC SFPA, n.o., Bratislava

Juraj Buzalka, Univerzita Komenského, Bratislava

Svitlana Mytryayeva, Anzhela Klayzner, NISS, Užhorod

Neprešlo jazykovou korektúrou.

ISBN 80-89244-15-7

SLOVENSKO-UKRAJINSKÁ CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA: ANALÝZA PROBLÉMOV A STRATÉGIA ROZVOJA

Autori:

Vladimír Benč (editor), RC SFPA, n.o., Prešov

Vladimír Bilčík, Alexander Duleba, RC SFPA, n.o., Bratislava

Juraj Buzalka, Univerzita Komenského, Bratislava

Svitlana Mytryayeva, Anzhela Klayzner, NISS, Užhorod

РЕГІОНАЛЬНИЙ ФІЛІАЛ
НАЦІОНАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
В М. УЖГОРОДІ

SLOVENSKÁ
SPOLOČNOSŤ
PRE ZAHRANIČNÚ
POLITIKU
SFPA

December 2006

Publikácia bola vydaná vďaka finančnej podpore Ministerstva výstavby
a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky v rámci Systému podpory
euroregionálnych aktivít (SPERA 2006).

OBSAH

A) Zoznam skratiek.....	6
B) Úvod.....	7
C) Analýza slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce a rozvojových problémov prihraničného územia (Východné Slovensko, Zakarpatská oblasť)....	9
D) Odporúčania pre rozvoj cezhraničnej spolupráce	41
E) Stratégia rozvoja cezhraničnej spolupráce i prihraničného územia	45
F) Použitá literatúra.....	47

A) ZOZNAM SKRATIEK

SR – Slovenská republika

UKR – Ukrajinská republika

HU – Maďarská republika

RO – Rumunská republika

CBC – cezhraničná spolupráca (Cross-Border-Cooperation)

EÚ – Európska únia

ENPI – Európsky nástroj politiky susedstva (European Neighbourhood and Partnership Instrument)

NUTS – Regionálna územná štatistická jednotka

RC SFPA, n.o. – Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.

NISS – Národný inštitút strategických štúdií Ukrajiny

KER – Karpatský Euroregión

MV SR – Ministerstvo vnútra SR

MVRR SR – Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR

MH SR – Ministerstvo hospodárstva SR

MZV SR – Ministerstvo zahraničných vecí SR

NATO – Organizácia Severoatlantickej zmluvy

WTO – Svetová obchodná organizácia

SACR – Slovenská agentúra pre cestovný ruch

ZSSR – Zväz sovietskych socialistických republík

Východné Slovensko – Prešovský a Košický samosprávny kraj

KSK – Košický samosprávny kraj

PSK – Prešovský samosprávny kraj

MVO – Mimovládne organizácie

ZOŠA – Zakarpatská oblastná štátna administratíva

B) ÚVOD

Život človeka je plný paradoxov. 90-ročná babka z dedinky na Zakarpatsku však za svoj život zažila unikátny paradox. Aj napriek tomu, že neopustila svoj rodný dom a svoje poľíčko, žila v šiestich štátoch: Uhorsko, Česko-Slovenská republika, Karpatská Ukrajina, hortyovské Maďarsko, ZSSR a Ukrajinská republika. Bohužiaľ na začiatku tretieho tisícročia spomínaná babka zažíva množstvo ďalších paradoxov. A na vine je jedna kľukatá čiara na mape – hranica.

Dnes babka buď pašuje na Slovensko cigarety pod kyďlou¹, čím buď pomáha sebe alebo svojim deťom aby prežila/i. Alebo ak má v dedinke na Východnom Slovensku spolužiačku zo školy, či kolegyňu z práce, proste kamarátku, ktorú by chcela navštíviť, zvažuje ako to čo urobiť, pretože je to pre ňu takmer nemožné. Okrem zvládnutia byrokracie pri získavaní víz, musí babka zvládnuť používanie internetu (ak nejaký v obci majú), prípadne stráviť deň telefonovaním, aby sa jej podarilo zistiť dopravné spoje (nielen tých pár, ktoré prechádzajú hranicou, ale aj tých pár, ktoré iba párkrát denne zavítajú do malých, vyludňujúcich sa dediniek na slovenskej strane hranice), musí si ich vedieť skombinovať, aby nemusela stráviť noc na stanici, nehovoriac o tom, že s tým bude mať značné výdavky, čo v jej sociálnej situácii znamená buď necestovať alebo ak, tak maximálne raz za pár rokov. A bohužiaľ ani jej nesvitá na lepšie časy, keď už dnes ju strašia cudzími výrazmi ako schengenská hranica či schengenské víza alebo mrakodrapmi s úradníkmi, ktorí budú rozhodovať, či vôbec bude môcť vycestovať. Aj taká je bohužiaľ dnešná Európa.

Paradoxné je aj to, že bez hraníc, by neexistovala ani cezhraničná spolupráca. A ani táto knižka. Ani by asi nikoho nezaujímalo, či babka tú svoju kamarátku navštevuje, či nie. Ale realita je iná a preto je aj táto knižka a preto musí existovať záujem zmeniť túto zlú realitu. Hlavným cieľom publikácie je preto upozorniť na problémy slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce, problémy regiónov, ktorých sa táto spolupráca predovšetkým týka, problémy politik (európskych, národných, regionálnych), ktoré bohužiaľ zatiaľ neprinášajú účinné riešenia. Zároveň je cieľom poskytnúť odporúčania pre vlády oboch krajín, národných i regionálnych politikov, zamestnancom i expertom inštitúcií, ktorých sa táto problematika týka, aby sa často uvádzaná politická fráza „hranica nemá rozdeľovať, ale spájať“ stala realitou. Súčasne navrhujeme strednodobú stratégiu ako riešiť identifikované problémy.

Publikácia bola vydaná v rámci výskumného projektu „Analýza problémov slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce a podpora vedecko-výskumných kapacít v regionálnom rozvoji prihraničného územia SR-UKR“, ktorý realizovali

Karpatský Euroregión Slovensko (KER), Národný inštitút strategických štúdií Ukrajiny, pobočka Užhorod (NISS) a Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o., Bratislava a Prešov (RC SFPA, n.o.).

C) ANALÝZA SLOVENSKO-UKRAJINSKEJ CEZHraničnej Spolupráce a Rozvojových Problémov Prihraničného Územia (Východné Slovensko, Zakarpatská Oblasť)

Korene problémov slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce siahajú do rôznych oblastí, do rôznych časových období, k rôznym zodpovedným subjektom, k rôznym úrovňam (priestorovým, riadiacim a i.). Preto bol výskum s cieľom identifikovať problémy realizovaný viacerými spôsobmi, či už analýzou jestvujúcich dokumentov, stratégií, koncepcií, realizáciou odborného semináru, dotazníkom, odbornými konzultáciami s rôznymi inštitúciami (hraničná a cudzinecká polícia, univerzity, migračný úrad, štátna a regionálna verejná správa, MVO a i.), ale tiež stretnutiami s ľuďmi žijúcimi v mestách i obciach Východného Slovenska a Zakarpatska.

Vo všeobecnosti môžeme ako kľúčové faktory ovplyvňujúce úroveň cezhraničnej spolupráce zhrnúť nasledovne:

- vzájomné slovensko-ukrajinské vzťahy, rozdielnosť politického i ekonomického vývoja, či rozdielnosť prináležania k medzinárodným zoskupeniam (hlavne EÚ, NATO, WTO) a z toho vyplývajúce možnosti, či obmedzenia spolupráce,
- jestvujúca zmluvná základňa na národnej i regionálnej úrovni a inštitúcie zaangažované v cezhraničnej spolupráci, a ich podpora či nepodpora rozvoja spolupráce,
- stupeň rozvoja prihraničných regiónov, ktorý podnecuje či limituje, motivuje, či demotivuje k vzájomnej spolupráci,
- regionálne a miestne iniciatívy rozvíjajúce cezhraničnú spoluprácu,
- fungovanie či nefungovanie jestvujúcich štruktúr, ktoré by mali byť aktívne v cezhraničnej spolupráci a napĺňanie rôznych stratégií rozvoja a ich koordinácia,
- nástroje na podporu cezhraničnej spolupráce na európskej, národnej, regionálnej a miestnej úrovni,
- infraštruktúra v širokom zmysle (dopravná, hraničná, environmentálna, informačná a i.) – spájajúca či rozdeľujúca.

¹ Zo šarištiny – sukňa.

Širšie vzájomné vzťahy SR-UKR

Vzťahy Slovenska s Ukrajinou je možné charakterizovať ako dobrosusedské, priateľské, podložené hlbokými historickými a kultúrnymi zväzkami našich národov, bez negatívnych historických reminiscencií avšak s vysokým potenciálom rozvoja v mnohých oblastiach. Záujem Slovenska rozvíjať vzájomné politické, hospodárske a spoločenské kontakty s Ukrajinou vyplýva prirodzene z bezprostrednej fyzickej blízkosti oboch štátov. Avšak odlišná kvalita vnútorných prostredí Slovenska a Ukrajiny, zároveň fakt, že Ukrajina je jediná susedná krajina SR, ktorá sa nachádza mimo integrovaného priestoru spoločných pravidiel a noriem Európskej únie, NATO a WTO predstavuje problém pre nadväzovanie užších a trvalejších väzieb, čo sa negatívne prejavuje aj v možnostiach rozvoja cezhraničnej spolupráce, ktorá napr. v porovnaní s objemom a intenzitou cezhraničnej spolupráce SR s Poľskom, či s Maďarskom výrazne zaostáva. SR ako členská krajina EÚ musí v súčasnosti vychádzať z rámca politiky a vzťahov, ktoré voči Ukrajine uplatňuje EÚ. Ak sa má niečo zásadne zmeniť vo vzťahoch medzi SR a Ukrajinou, a to najmä v oblasti zahraničného obchodu, ďalšieho rozvoja hospodárskej spolupráce, cezhraničnej spolupráce, fungovania režimu spoločnej hranice, vízovej politiky a pod., najprv sa to musí zmeniť vo vzťahoch medzi EÚ a Ukrajinou.

Politické zmeny na Ukrajine po uskutočnených prezidentských voľbách na prelome rokov 2004/2005 priniesli pre Ukrajinu väčšie šance integrácie do medzinárodných zoskupení. Z tohto pohľadu je Ukrajina prioritou zahraničnej politiky SR, keď strategickým záujmom SR je pokračovanie európskej a euroatlantickej orientácie Ukrajiny a prointegračného kurzu ukrajinskej zahraničnej politiky. SR sa zaviazala pomáhať Ukrajine pri realizácii Akčného plánu EÚ-Ukrajina², pri zapájaní Ukrajiny do Akčného plánu členstva NATO (MAP) a napĺňania Ročného plánu cieľov na rok 2007 vo vzťahu k NATO, pričom na realizáciu týchto cieľov bude môcť využiť aj získanie postu Kontaktného veľvyslanectva NATO pre Ukrajinu³. Samotná pomoc obsahuje od technickej pomoci cez politický dialóg aj rôzne informačné aktivity pre obyvateľstvo, alebo aj pomoc pri likvidácii starej munície.

² Základným dokumentom bilaterálnej pomoci Slovenska je dokument Plán pomoci Slovenskej republiky Ukrajine pri plnení Akčného plánu Európska únia – Ukrajina, schválený vládou SR dňa 26.10.2005.

³ Pozn. Slovensko by sa malo stať Kontaktným veľvyslanectvom NATO pre Ukrajinu od 1. januára 2007. Prameň: MZV SR.

Okrem toho je Ukrajina považovaná zo strany SR za dôležitého ekonomického partnera. Ide predovšetkým o spoluprácu v oblasti tranzitu energonosičov a v neposlednej miere závažným momentom vzájomnej spolupráce sú dodávky komodít z oblasti surovínovej základne, ktoré sú potrebné pre jednotlivé odvetvia hospodárstva SR. Ukrajina je tiež považovaná za významný a perspektívny trh pre slovenských výrobcov a exportérov tovarov a služieb, pričom potenciál ukrajinského trhu má rastúci trend, čo súvisí napr. aj s tým, že Ukrajina získala 1. decembra 2005 na summite EÚ - Ukrajina štatút krajiny s trhovou ekonomikou.

Napriek uvedenému mnohé oblasti spolupráce nedosahujú možný potenciál, dokonca možno hovoriť o poddimenzovanej a nerozvinutej spolupráci. Príkladom je vzájomná obchodná výmena, keď aj napriek tomu, že je Ukrajina najväčší sused Slovenska, objem vzájomného obchodu je 4-krát menší ako s ostatnými susedmi (Maďarsko, Poľsko, Rakúsko) a až 10-krát menší ako je obchodná výmena medzi Českou republikou a Slovenskom. Pozitívom však je, že dynamika obchodu sa vyvíja pozitívne a za posledných 6 rokov sa objem vzájomného obchodu viac ako strojnásobil. Súčasne sa niektoré obchodné transakcie nevykazujú vo vzájomnej obchodnej výmene, keďže určitý vplyv na zníženie objemu ukrajinského exportu do SR predstavujú rôzne prevody exportu hlavne ťažobných a metalurgických kombinátov Ukrajiny cez off-shore zóny a iné krajiny (napr. Dnipropetrovský závod na výrobu rúr realizuje dodávky do SR cez lotyšskú firmu Exim Baltia, Nižnodneprovský závod na výrobu rúr realizuje dodávku kolesových podvozkov pre železničné vagóny cez švajčiarsku firmu KLW Wheelcos, metalurgický kombinát Azovstal' export svojej produkcie realizuje cez švajčiarsku firmu Lemman Commodities S.A., Donbas, a.s. realizuje export čierneho energetického uhlia na Slovensko cez estónsku firmu MCC & Partner).

Porovnanie objemu obchodu so susedmi SR

v tis. USD	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006/2001
Ukrajina	339 708	342 827	455 174	703 483	897 418	1 106 252	325,6
Česká republika	4 327 021	4 684 768	6 036 134	7 683 718	8 893 193	11 351 610	262,3
Maďarsko	1 056 586	1 234 455	1 835 667	2 393 672	3 062 593	4 441 016	420,3
Poľsko	1 215 646	1 298 245	1 836 471	2 675 768	3 442 909	4 555 545	374,7
Rakúsko	1 639 386	1 799 145	2 608 758	3 252 521	3 576 326	4 014 659	244,9

Poznámka: rok 2006 predbežné údaje. Prameň: Ministerstvo hospodárstva SR.

Zahraničný obchod SR-UKR 2001-2006

v tis. USD	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dovoz	194 154	187 008	233 483	408 777	509 891	579 453
Vývoz	145 553	155 819	221 691	294 706	387 527	526 799
Bilancia	-48 601	-31 189	-11 793	-114 071	-122 363	-52 653
Obrat	339 708	342 827	455 174	703 483	897 418	1 106 252

Poznámka: rok 2006 predbežné údaje. Prameň: Ministerstvo hospodárstva SR.

Zároveň sa čoraz viac slovenských podnikateľov presadzuje na ukrajinskom trhu, pričom na území Ukrajiny pôsobí 226 podnikov so slovenským kapitálom. Najväčšia koncentrácia podnikov so slovenským kapitálom sa nachádza v prihraničnej oblasti, t.j. na Zakarpatsku. Ku koncu septembra 2006 pôsobilo na Zakarpatsku 95 podnikov so slovenským kapitálom⁴, v prevažnej miere orientujúc sa na drevospracujúci, potravinársky a odevný priemysel. Celkovo objem slovenských investícií na Ukrajine predstavoval k septembru 2006 hodnotu 95,3 mil. USD, čo predstavuje približne 0,6% z celkového objemu zahraničných investícií v Ukrajine. Najväčší objem slovenských investícií je alokovaných do priemyslu (37,6 mil. USD), do ťažobného priemyslu (21,6 mil. USD) a do spracovateľského priemyslu (16,0 mil. USD).

Cestovný ruch je na oboch stranách hranice považovaný za jednu z potenciálne najperspektívnejších oblastí rozvoja a vzájomnej spolupráce. V súčasnosti však počet ukrajinských turistov, ktorý strávia aspoň 1 noc na Slovensku presahuje niečo cez 30 tis. osôb, čím sa Ukrajinci podieľajú iba 2% na celkom počte návštevníkov. Ešte menej turistov zo Slovenska navštevuje Ukrajinu. Kľúčových dôvodov je viacero: nedostatočná vzájomná propagácia cestovného ruchu, neexistujúca komplexná ponuka turistických služieb pre potenciálnych klientov na druhej strane hranice, počet cestovných kancelárií poskytujúcich turistické pobyty na druhej strane hranice je možné spočítať na prstoch 1 ruky, pretrváva nedostatok výmeny informácií jednak o všeobecnej situácii v druhej krajine i možnostiach a príležitostiach v rámci rôznych oblastí (cestovný ruch, podnikanie a pod.), na oboch stranách hranice je nevybudovaná infraštruktúra cestovného ruchu a poskytovanie služieb je na nízkej úrovni. Je zrejmé, že tento sektor vyžaduje značné investície, avšak s nejasným výsledkom. Dokazuje to zavedenie víz v roku 2000, ktoré viedlo k niektorým zaujímavým záverom⁵:

⁴ Prameň: Veľvyslanectvo Ukrajiny v SR a OBEO pri Generálnom konzuláte SR v Užhorode.

⁵ Bilčík, V., Duleba, A. (ed.)(2003).

- celkový počet prechodov hranice zo strany ukrajinských občanov poklesol 6-násobne oproti obdobiu pred zavedením víz,
- počet Ukrajincov, ktorí strávili minimálne 1 noc na Slovensku klesol takmer dvojnásobne,
- zavedenie víz sa takmer vôbec nedotklo Slovákov prekračujúcich hranicu, ktorých počty dokonca mierne stúpili, t.j. väčšina cestovala služobne a kvôli návšteve príbuzných,
- zavedenie víz nemalo žiadny vplyv na vzájomný obchod, jeho objem v rokoch 2000-2002 mierne stúpil,
- znížil sa počet prekročení hranice dopravnými prostriedkami o cca, 1,5-násobok a taktiež došlo k výraznému obmedzeniu dopravných spojov prekračujúcich spoločnú hranicu (tento stav trvá až do dnes⁶).

Vstup Slovenska do schengenského systému a očakávané opätovné zavedenie víz, ktoré sa predpokladá na začiatku roka 2008 preto práve možno najviac postihne cestovných ruch.

Počet návštevníkov v ubytovacích zariadeniach v SR

v osobách	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Česká republika	212 916	244 454	275 031	277 401	327 607	447 962	469 991	419 273	424 900	455 381
Poľsko	116 604	132 047	173 135	201 082	264 631	266 911	215 383	179 078	198 479	224 159
Maďarsko	41 815	49 423	53 057	59 322	73 937	88 268	100 546	111 065	121 615	121 981
Rakúsko	36 282	31 832	32 643	36 779	44 046	47 072	51 365	55 609	55 630	60 560
Ukrajina	32 424	37 725	31 732	24 212	18 863	19 541	19 685	18 235	22 033	30 785
Nemecko	131 705	141 373	137 964	155 129	172 446	188 733	175 746	188 067	194 158	190 422
Rusko	24 495	27 313	22 361	30 861	19 876	20 313	22 681	18 074	19 779	19 509
USA	na	23 736	23 310	28 851	28 183	25 382	25 383	28 665	32 593	29 569
SPOLU návštevn.	814 138	896 100	975 105	1 052 700	1 219 099	1 398 740	1 386 791	1 401 189	1 514 980	1 611 808

Prameň: SACR.

Schengenský systém a hranice

Práve budovanie schengenskej hranice (vonkajšej hranice EÚ) vyvoláva mnohé obavy pre ďalší rozvoj slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce a pre rozvoj prihraničného regiónu. Zároveň jestvujú odlišné očakávania od vstupu SR do

⁶ Z Prešova dnes denne odchádza na Ukrajinu iba 1 spoj, z Košíc denne odchádza 1 vlak a 1 autobus, z Michaloviec 3 autobusy.

schengenského systému. Pokiaľ slovenská strana musí plniť záväzky vyplývajúce z podpísania jednak prístupovej zmluvy do EÚ⁷, t.j. záväzok implementácie Schengenského dohovoru a jednak podpísaním Dohody o postupnom odstraňovaní kontrol na spoločných hraniciach⁸ a súčasne očakáva výrazne zvýšenie bezpečnosti a zamedzenie nelegálnej migrácie, tak ukrajinská strana skôr poukazuje na možné riziká a obavy. Prieskum realizovaný v rámci výskumu medzi jednotlivými inštitúciami i obyvateľmi žijúcimi v prihraničnom území identifikoval tieto najčastejšie spomínané obavy:

- 1) Prerušenie väzieb spoločenských, kultúrnych, rodinných (kľúčovým faktorom je obava z opätovného zavedenia víz, t.j. cena víz, dostupnosť víz, rýchlosť vydávania víz, zložitosť podávania žiadosti o vydávanie víz a samotný proces schvaľovania víz),
- 2) Zníženie priechodnosti hranice (obava z rozsahu kontrol a preverovania, ktoré môžu predĺžiť čakacie doby na hraničných prechodoch),
- 3) Ohrozenie vzájomného obchodu a investícií (súvisí so zložitosťou vydávania víz, ale tiež so stratou motivácie podnikať a obchodovať s druhou stranou – dodatočné náklady, nárast byrokracie a pod.),
- 4) Zníženie tempa regionálneho rozvoja a obmedzenie cezhraničnej spolupráce (hranica bude bariérou, ktorá obmedzí spoluprácu, znemožní realizáciu spoločných projektov, spoločné plánovanie rozvoja, výmenu informácií a pod.),
- 5) Rozdeľovanie ľudí na občanov I. a II. kategórie (obava, že občania EÚ budú prednostne vybavovaní na hraničných prechodoch, že občania Ukrajiny a tretích krajín budú podrobovaní dodatočným procedúram, t.j. obava z neadekvátneho prístupu).

Samotná príprava Slovenska na vstup do schengenského systému prináša:

- zrušenie kontrol osôb a tovaru na vnútorných hraniciach vrátane letísk a prístavov,
- posilnenie kontrol na vonkajších hraniciach, vrátane letísk a prístavov,
- zlepšenie organizácie a účinnosti spolupráce medzi národnými systémami policajnými, súdnymi, colnými a ďalšími správnymi orgánmi,
- zriadenie Schengenského informačného systému ako spoločného pátracieho a informačného systému na pomoc proti kriminalite,
- postupnú harmonizáciu niektorých dôležitých postupov týkajúcich sa hlavne spoločnej vízovej a azylovej politiky, problematiky zbraní a streliva, súdnej spolupráce v trestných veciach a ďalších.

⁷ Zo dňa 16.4.2003, v Aténach.

⁸ Podpísaná Slovenskom a 9 novými členskými krajinami EÚ (okrem Cypru) v deň vstupu do EÚ, 1.5.2004.

Z pohľadu slovensko-ukrajinskej hranice o dĺžke 97,9 km to obnáša nielen rozsiahle investície do zabezpečenia „zelenej“ hranice, ale tiež potrebu významných investícií do rekonštrukcie jestvujúcich hraničných prechodov Vyšné Nemecké/ Užhorod a Ubl'a/Malyj Bereznyj. Rekonštrukcia hraničného prechodu Vyšné Nemecké/Užhorod sa má realizovať od začiatku roka 2007 do konca mája 2007 pri uzavretí prechodu pre osobnú cestnú dopravu aj pre peších cestujúcich, čo vyvolá zvýšený tlak na ostatné prechody, hlavne Ubl'a/Malyj Bereznyj i Veľké Slemence/ Mali Selmenci.

Už súčasná situácia pri asymetrickom vízovom režime je značne komplikovaná a ukrajinskou stranou hodnotená ako najväčšia prekážka rozvoja cezhraničnej spolupráce. Prvým faktorom je vydávanie víz, kde síce došlo v priebehu roka 2006 k určitým pozitívnym zlepšeniam (napr. telefonické oznamovanie o udelení víz, časovanie žiadateľov a pod.), avšak naďalej je vydávanie víz málo flexibilné t.j. napr. žiadateľ musí osobne podať žiadosť o víza, prípadne sa zúčastniť pohovoru, čo vytvára potrebu viacnásobného cestovania do Užhorodu. Súčasne je zrejmé, že priestory Generálneho konzulátu SR sú nevyhovujúce a tak napr. žiadatelia musia postávať pred budovou na ulici. Druhým faktorom je samotné prekračovanie hraníc. Častokrát presahujú čakacie doby (hlavne zo smeru Ukrajina-Slovensko) viac ako 5 hodín, v prípade nákladnej dopravy nezriedka aj 24 hodín. Príčinou je jednak nedostatočná kapacita cestných hraničných prechodov spôsobujúca dopravný kolaps, ktorý je bohužiaľ ignorovaný zo strany hraničnej polície i colnej správy (napr. vodiči pravidelných autobusových liniek si sami musia organizovať prechod cez dopravnú zápchu alebo predbiehanie sa áut prevažne s ukrajinskou ŠPZ na úkor čakajúcich – pravdepodobne autá prevážajúce naftu a benzín) a tiež byrokratickosť vstupnej prehliadky, ktorá dbá na deklaráciu vybraných prevážaných komodít (hlavne cigarety), čo spôsobuje, že aj peší cestujúci často strávia na hranici viac ako 2 hodiny.

Pritom mnohé riešenia sa dajú ľahko aplikovať. Tým kľúčovým riešením je samotné smerovanie Ukrajiny, t.j. ambícia členstva v EÚ, WTO a adekvátne reformy, ktoré jej pomôžu dostať sa z „čierneho“ zoznamu krajín, s ktorými má EÚ rôzne obmedzenia ako ja napr. vízový režim. Tými jednoduchými riešeniami je napr. možnosť zavedenia vydávania elektronických víz, používania elektronických ciel, zjednodušovania procedúr, prehodnocovanie výšky poplatkov, asistencia pri vybavovaní víz, vydávanie víz na hranici, či flexibilita víz umožňujúca napr. turistom vydanie víza na 1 alebo niekoľko pár dní a iné. Samozrejme riešenie kapacity hraničných prechodov sa dá docieľiť uvažovanou rekonštrukciou a modernizáciou jestvujúcich hraničných prechodov.

Zároveň je však dôležité uvažovať o otváraaní ďalších hraničných prechodov, ktoré by nielen zrovnornili zaťaženie jednotlivých prechodov, ale predovšetkým pripravili obe krajiny na zvyšovanie vzájomnej spolupráce a tým očakávaný nárast prechodov hranice, či už tovaru alebo ľudí. Tak isto otvorenie nových prechodov umožní zracionalnenie prechodu hranice a tým podporí vzájomnú cezhraničnú spoluprácu. Najperspektívnejšie sa javí otvorenie hraničného prechodu Čierna nad Tisou/Solomonovo (jestvujúci železničný prechod) aj pre osobnú a kamiónovú dopravu, ktorý umožní využiť rozsiahle kapacity napojenia na tunajší terminál kombinovanej dopravy. Cieľom je vybudovať na uvedený hraničný priechod prístupovú cestu, pričom odhady otvorenia prechodu smerujú k rokom 2012-2013, avšak v prípade vôle oboch krajín je možné otvoriť tento hraničný prechod v perspektíve 1 až 2 rokov.

Rozvoju vzájomnej cezhraničnej spolupráce, uľahčeniu života obyvateľom prihraničných obcí, ale tiež rozvoju cestovného ruchu by prospelo otvorenie hraničného prechodu Ulíč/Zábroď. Hoci sú tieto obce vzdialené iba 1,5 km, ak obyvateľ Ulíča, alebo poľský turista, ktorý prejde na slovenskú stranu chce navštíviť Zábroď, tak musí absolvovať minimálne 40 km obchádzku.

Zmluvná základňa

V súčasnosti je platná značná zmluvno-právna základňa dvojstranných vzťahov SR-Ukrajina, ktorá obsahuje viac ako 55 vzájomných dohôd⁹, pričom množstvo ďalších dohôd vzťahujúcich sa na slovensko-ukrajinské vzťahy vyplýva z vzájomných dohôd medzi EÚ a Ukrajinou. Medzi kľúčové bilaterálne dohody patria predovšetkým Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o hospodárskej, priemyselnej a vedecko-technickej spolupráci podpísaná dňa 24. novembra 2005 počas oficiálnej návštevy premiéra Ukrajiny J. Jechanurova na Slovensku a Dohoda medzi vládou SR a Kabinetom ministrov UKR o cezhraničnej spolupráci¹⁰, ktorá je v súlade s Európskym rámcovým dohovorom o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi. V zmysle tejto dohody, za účelom podpory čo najlepšej a najužšej spolupráce orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy, vznikla Slovensko-ukrajinská (Ukrajinsko-slovenská) medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu. Tá vznikla pretransformovaním slovensko-ukrajinskej pracovnej skupiny, ktorá svoju činnosť rozvíjala v súlade s Ustanovením o postupe prác Medzivládnej komisie

⁹ Stav k 1.8.2006. Prameň: Veľvyslanctvo Ukrajiny v SR.

¹⁰ Uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 172/2001, čiastka 73 z 12. mája 2001.

pre obchodno-hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou. Pretransformovaná komisia rozšírila svoju pôsobnosť a na Ukrajinu sa spolupráca sústreďuje nielen na Zakarpatskú oblasť, ale aj na Ivano-Frankovskú a Ľvovskú oblasť¹¹.

Pre cezhraničnú spoluprácu majú značný význam aj Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o režime na slovensko-ukrajinských štátnych hraniciach, spolupráci a vzájomnej pomoci v hraničných otázkach¹² a Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o spolupráci v boji proti organizovanej trestnej činnosti¹³. Významnou multilaterálnou iniciatívou je Rámcový dohovor o ochrane a trvaloudržateľnom rozvoji Karpát (Karpatský dohovor), ktorý bol prijatý na 5. ministerskej konferencii EHK OSN „Životné prostredie pre Európu“ v Kyjeve v máji 2003 a podpísali ho všetky štáty Karpatského regiónu (CZ, HU, RO, PL, SR, UKR a Srbsko a Čierna Hora). Dohovor nadobudol platnosť dňa 4. januára 2006.

Všeobecným princípom Karpatského dohovoru je záväzok zmluvných strán spolupracovať pri ochrane a trvaloudržateľnom rozvoji Karpát s cieľom zlepšiť kvalitu života, posilniť miestne ekonomiky a komunity a chrániť prírodné hodnoty a kultúrne dedičstvo. Dohovor je zameraný na široký okruh tém od ochrany a trvaloudržateľného využívania biologickej a krajinej rozmanitosti, územného plánovania, trvaloudržateľného a integrovaného hospodárenia s vodami, trvaloudržateľného lesného hospodárstva a poľnohospodárstva, dopravy a infraštruktúry, cez cestovný ruch, priemysel, kultúrne dedičstvo a zachovanie tradičných vedomostí a hodnôt až po problematiku hodnotenia vplyvov na životné prostredie, monitoring a v neposlednom rade zvyšovanie povedomia, vzdelávanie a účasť verejnosti. Karpatský dohovor je rámcovým dohovorom, ktorý stanovuje všeobecne formulované záväzky, pričom ich konkretizácia sa predpokladá prostredníctvom postupne schvaľovaných protokolov.

Vzhľadom na vstup SR do EÚ spustili oba štáty rozsiahlu revíziu a inventarizáciu vzájomnej zmluvno-právnej bázy dvojstranných vzťahov, ktorá však ani koncom roka 2006 nie je ukončená. Súčasne sú posudzované návrhy nových zmlúv a dohôd (k 1. septembru 2006 obe strany posudzujú návrhy 6 nových dohôd, z toho 4 medzivládne a 2 medzirezortné). Pre ďalší rozvoj vzájomných vzťahov

¹¹ Závery z rokovaní Slovensko-ukrajinskej (Ukrajinsko-slovenskej) medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu vid' v časti medzinárodná spolupráca na <http://www.minv.sk/>.

¹² Podpísaná v Bratislave, 14. októbra 1993, platnosť od 2. decembra 1994, č. 2/1995 Zb.

¹³ Podpísaná v Bratislave, 5. decembra 2000, platnosť od 1. marca 2001, č. 282/2001 Z.z.

je potrebné urýchliť revíziu vzájomných zmlúv a dohôd, aby sa odstránil súčasný komplikovaný právny stav, ktorý negatívne ovplyvňuje nielen vzájomnú obchodnú výmenu, investície, ale tiež rozvoj cezhraničnej spolupráce.

Cezhraničná spolupráca a inštitucionálna báza

Nosným elementom bilaterálnych slovensko-ukrajinských vzťahov naďalej ostáva cezhraničná a regionálna spolupráca s dôrazom na Zakarpatskú oblasť. Ani tu však vzájomná cezhraničná spolupráca zatiaľ nevyužíva národný ani regionálny potenciál a to aj z dôvodu nedobudovanej inštitucionálnej bázy, výrazného prekryvania sa kompetencií jednotlivých inštitúcií, nekoordinácie aktivít a iniciatív a tiež výraznej asymetrie kompetencií medzi slovenskými a ukrajinskými inštitúciami. Hoci je veľmi zložitá zmapovať množstvo aktivít, ktoré naplňajú zo širšieho hľadiska pojem cezhraničnej spolupráce, a to hlavne z dôvodu množstva subjektov, ktoré z dôvodu „veľkej medzinárodnej otvorenosti“ Slovenska vstupujú do cezhraničných vzťahov a rôznych kontaktov, ako kľúčovými aktérmi slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce sa javia vybrané ministerstvá oboch krajín, Slovensko-ukrajinská (Ukrajinsko-slovenská) medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu, samosprávne kraje na slovenskej strane hranice, Zakarpatská štátna administratíva na ukrajinskej strane, Karpatský Euroregión a vzhľadom na početné skupiny menšín na oboch stranách hranice aj ich rôzne združenia. Samozrejme veľkú úlohu v cezhraničnej spolupráci hrajú aj samosprávy, záujmové združenia, napr. v oblasti obchodu a podnikania, vzdelávacie inštitúcie i mimovládne organizácie.

Len na samotnej slovenskej strane sú významnými aktérmi 4 ministerstvá (MV SR, MVRR SR, MH SR, MZV SR), pričom významnú cezhraničnú agendu plnia aj MŽP SR (napr. riešenie environmentálnych rizík v prihraničných územiach), MK SR (podpora slovenskej menšiny v zahraničí) a iné. Súčasnú rozloženie agendy cezhraničnej spolupráce (keď napr. MV SR je zodpovedné za prípravu zasadaní Slovensko-ukrajinskej, Ukrajinsko-slovenskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu, ochranu hraníc a i., MVRR SR má na starosti cezhraničné programy INTERREG III, Program susedstva, SPERA, MH SR realizuje vlastnú politiku v oblasti podpory exportu a investícií, MZV SR sa angažuje na medzinárodnej úrovni, napr. EÚ a cezhraničná spolupráca, cezhraničná spolupráca v rámci V4 a pod.) spôsobuje vysoké požiadavky na koordináciu, pričom je často otáznou synergiou jednotlivých politík nehovoriac už o rezortizme (napr. dlhodobý problém o pôsobení obchodných atašé a pridelencom na zastupiteľských úradoch, boj o rezortné priority ako napr. medzirezortná diskusia o ENPI na roky 2007-2013 a pod.). V kombinácii s asymetriou kompetencií pre cezhraničnú spoluprácu

vzhľadom na ukrajinské štátne orgány (kde hlavnú úlohu predstavuje Ministerstvo hospodárstva Ukrajiny) to spôsobuje komplikácie pri koordinácii opatrení na podporu cezhraničnej spolupráce.

Na regionálnej úrovni sa do pozície kľúčových aktérov cezhraničnej spolupráce snažia dostať samosprávne kraje a oblastná štátna administratíva. Prešovský samosprávny kraj podpísal Dohodu o spolupráci so Zakarpatskou oblastnou štátnou administratívou dňa 15. marca 2005 v Užhorode, pričom dohoda vytvára predpoklady na rozvoj vzájomných vzťahov a spolupráce rôznymi dohodnutými formami v nasledujúcich oblastiach:

- hospodárska činnosť v oblasti podpory rozvoja malého a stredného podnikania,
- regionálna politika, regionálny rozvoj,
- koordinácia prípravy a realizácia spoločných programov, najmä využitím fondov EÚ,
- doprava a dopravná infraštruktúra,
- cestovný ruch,
- tvorba a ochrana životného prostredia, územné plánovanie,
- kultúra, vzdelávanie, šport a veda,
- sociálna oblasť a zdravotníctvo,
- iné oblasti patriace výlučne do kompetencií oboch strán.

Bohužiaľ reálna spolupráca je zatiaľ na nízkej úrovni, prebieha hlavne na úrovni kultúrnych podujatí subjektov v pôsobnosti PSK a ZOŠA a pracovných stretnutí, ktorých záverom zatiaľ boli iba konzultácie možných spoločných projektov.

Zastupiteľstvo KSK schválilo Rámcovú dohodu medzi Zakarpatskou oblastnou štátnou administratívou a Košickým samosprávnym krajom o obchodno-ekonomickej, vedecko-technickej a kultúrnej spolupráci až koncom augusta 2006. Dohoda obsahuje záujem oboch strán o rozvoj spolupráce v týchto oblastiach:

- priemysel, poľnohospodárstvo, doprava a obchod,
- veda, technika, vzdelávanie,
- kultúra a umenie,
- turistika a šport,
- miestna samospráva,
- ekológia, racionálne využívanie prírodných zdrojov a protipovodňová ochrana,
- regionálny rozvoj a cezhraničná spolupráca.

V samotnom Pláne hospodárskeho a sociálneho rozvoja KSK (schválenom ešte v roku 2002) sa cezhraničnej spolupráci s Ukrajinou nedáva veľká váha a KSK prioritizuje spoluprácu s Maďarskom a Poľskom. V Špecifickom ciele č. 5 – Rozvoj a posilnenie postavenia Košického samosprávneho kraja na národnej a medzinárodnej úrovni sa v rámci Opatrenia č. 2: Rozvoj a posilnenie

medziregionálnej, cezhraničnej a medzinárodnej spolupráce spomínajú tieto úlohy:

- aktívna spoluúčasť, spolupráca v odborných komisiách euroregiónov: Karpatský euroregión (Poľsko, Maďarsko, Ukrajina), Euroregión Košice - Miskolc (Maďarsko), Euroregión Slaná – Rimava (Maďarsko),
- vybudovanie zastupiteľských zložiek samosprávneho kraja v zahraničí,
- zapájanie regiónu do nadnárodných združení za účelom riešenia spoločných problémov: inovatívne regióny, regióny štrukturálne postihnuté, proinvestičné regióny,
- iniciovanie rozšírenia siete hraničných priechodov s Maďarskou republikou,
- iniciovanie možností riešenia cezhraničnej spolupráce s Ukrajinou,
- rozvoj spolupráce v právnej a administratívnej oblasti,
- integrovaná spolupráca periférnych oblastí regiónu.

Na podporu cezhraničnej spolupráce bol vytvorený aj medziregionálny zväzok Karpatský euroregión, ktorý vznikol v roku 1993 ako jedna z najväčších medzinárodných organizácií podporujúcich a realizujúcich cezhraničnú a medziregionálnu spoluprácu v Európe a ako jeden z prvých euroregiónov, ktorého členmi boli výlučne regióny strednej a východnej Európy. Rozprestiera sa na teritóriu o veľkosti cca. 145.000 km² s populáciou viac ako 14,7 mil. obyvateľov. Pri vzniku euroregiónu stanovili zakladatelia za cieľ jeho pôsobnosti riadenie a koordináciu spoločných aktivít v oblasti vedy, ochrany životného prostredia, kultúry, športu a vzdelávania, ktoré by súčasne s prehlbovaním ekonomickej spolupráce prispievali k zlepšeniu podmienok obyvateľov prihraničných oblastí týchto krajín. Ako sa však ukazuje, na jednej strane veľmi pozitívna myšlienka integrácie viacerých krajín s multinárodnostnými komunitami naráža v praxi na problém realizovateľnosti spoločných projektov, kvôli mnohým problémom (rozdielne právne prostredia, jazyková bariéra, neexistujúce štruktúry na podporu multilaterálnej spolupráce a i.), čím dochádza skôr k bilaterálnej, prípadne trilaterálnej spolupráci. Ani tá však v prípade slovenskej a ukrajinskej časti KER nezažila výraznejší impulz a realizujú sa skôr projekty menšieho rozsahu, v značne obmedzenom množstve¹⁴.

Z pohľadu ďalších aktérov SR-UKR cezhraničnej spolupráce sú mimoriadne dôležité, bohužiaľ už menej intenzívne kontakty regionálnych a miestnych orgánov oboch krajín. Tie sa v poslednom období obmedzili na výmenné návštevy čelných predstaviteľov samospráv, kultúrne výmeny, či účasť na miestnych a regionálnych výstavách či jarmokoch. Dôležitou a tradičnou akciou, ktorá napomáha rozvoj ukrajinsko-slovenských vzťahov sa stali Dni priateľstva/dobrosusedstva, ktorých

¹⁴ Viac o projektoch KER vid' na <http://www.euroregion-karpaty.sk/projekty.htm>

6. ročníka by sa mal uskutočniť v máji 2007 na hraničnom priechode Ubla – Malý Bereznyj. Ako osobitne dynamickú možno charakterizovať ukrajinsko-slovenskú kultúrnu spoluprácu, do čoho je potrebné zaradiť aj prítomnosť početných príslušníkov národnostných menšín v oboch krajinách. V súvislosti s tým je potrebné pripomenúť značný počet kultúrnych akcií, ktoré pripravuje a organizuje Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky a Generálny konzulát Ukrajiny v Prešove. Vzhľadom však na neexistenciu Slovenského inštitútu na Ukrajine, ako v jedinej zo susedných krajín, je veľmi zložitá iniciovať kultúrne výmeny, resp. kultúrne podujatia akéhokoľvek druhu. Pokiaľ sa nejaké výmeny podarí usporiadať tieto sa dejú na báze vzájomných kontaktov jednotlivých kultúrnych zariadení, resp. v prípadoch pozvania a pokrytia všetkých nákladov hosťujúcej strany.

Podľa sčítania obyvateľstva v roku 1989 na Ukrajine žilo 7.300 Slovákov, viac ako 90 percent z nich žilo v Zakarpatskej oblasti. Z krajanských spolkov je aktívna Matica slovenská na Zakarpatsku a Ukrajinský spolok Slovákov. Každoročne je v oblasti usporiadaná tradičná slovenská ľudová veselica, ktorá je prehliadkou ľudovej tvorby a folklórnych tancov zakarpatských Slovákov. Ďalšie aktívne inštitúcie: Slovenská spoločnosť M. R. Štefánika, Užhorodský spolok Slovákov, Spoločnosť Slovákov L. Štúra v Zakarpatsku, Spolok slovenskej inteligencie v Zakarpatsku, Zakarpatský kultúrno-osvetový spolok slovenských žien Dôvera. Okrem toho v storožnickej a užhorodskej škole č. 2 a č. 7 boli otvorené triedy so slovenským vyučovacím jazykom. Vo všetkých obciach, kde kompaktné žijú Slováci, žiaci majú možnosť učiť sa slovenský jazyk fakultatívne. Na Užhorodskej štátnej univerzite v roku 1996 bola otvorená katedra a oddelenie slovenského jazyka a literatúry, kde v súčasnosti študuje 35 študentov. Približne 50 etnických Slovákov z Ukrajiny študuje na vysokých školách Slovenska. Obrodzujú sa národnostné tradície a obrady, ľudové remeslá, rastie počet folklórnych kolektívov. Desať rokov pracuje súbor Bežari zo Storožnice, päť - folklórny súbor Slovenka obce Turja Remeta a Slovenka obce Seredne, tvorivé kolektívy: Liptáci (V. Bereznyj), Veselé zvončeky (Rodnikova Huta), zbor duchovnej piesne zo Storoznyce. V miestach kompaktného osídlenia Slovákov fungujú knižnice, ktorých knižný fond činí viac ako 6 tisíc exemplárov kníh v slovenskom jazyku. Zakarpatský oblastný rozhlas týždenne vysiela 50-minútové rozhlasové relácie, oblastná televízia každý mesiac (1,6 hod.) televízne relácie v slovenskom jazyku. Okresné noviny Visti Užhorodščyny pravidelne obsahuje výber Slovenský kuriér. Od roku 1998 Matica slovenská na Zakarpatsku vydáva v slovenskom jazyku noviny Podkarpatský Slovák. Užhorodská mestská organizácia Slovákov vydáva ročenku Slovenský kalendár.

Naopak na slovenskej strane hranice žije významná menšina Rusínov-Ukrajincov. Podľa sčítania obyvateľstva v roku 2001 za Ukrajincov sa považuje 10,8 tisíc osôb, za Rusínov 24 tisíc osôb. Najpočetnejšou a reprezentatívnou organizáciou ukrajinskej národnostnej menšiny Slovenska je Zväz Rusínov-Ukrajincov SR (ZRUSR), ktorý združuje viac ako 5,5 tisíc členov. Jednotlivé inštitúcie vydávajú tieto periodiká: noviny „Nove žyttá“, časopis pre deti „Veselka“ (vychádzajú od roku 1951), literárno-umelecký časopis „Dukľa“ vychádza od roku 1953. V školskom roku 1998 - 1999 na Slovensku sa učilo ukrajinský jazyk približne 1.200 žiakov. Ukrajinský jazyk sa učí na Zdravotnej škole v Humennom, Obchodnej akadémii vo Svidníku, na gymnáziách v Prešove, Medzilaborciach, Svidníku. Funguje katedra a oddelenia ukrajinského jazyka na Prešovskej univerzite a oddelenie ukrajinistiky na Univerzite M. Bela v Banskej Bystrici.

Pod patronátom ZRUSR pracuje viac ako 160 kolektívov ľudovej umeleckej tvorivosti rôznych žánrov, ktoré združujú približne 3.500 členov. Každý rok prebieha asi 15 slávností kultúry v okresoch a rad tradičných akcií celonárodnostného významu, predovšetkým: Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov Slovenska vo Svidníku, Festival drámy a umeleckého slova O. Duchnoviča v Medzilaborciach, Festival folklóru Rusínov-Ukrajincov SR v Kamienke, Prehliadka ukrajinských ľudových piesní Makovická struna v Bardejove, Festival duchovnej piesne v Snine, Konkurz žien-recitátoriek Struny srdca Nevickej vo Svidníku. Dôležitou vedecko-kultúrnou inštitúciou je Múzeum Ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku. Vydáva „Naukovyj zbirnyk“. Funguje Spolok ukrajinských spisovateľov Slovenska, Asociácia ukrajinistov Slovenskej, rusínsko-ukrajinská redakcia národnostno-etnického vysielania Slovenského rozhlasu v Košiciach. Významnou kultúrnou inštitúciou je Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove, ktorého základným poslaním je utváranie podmienok pre vznik a verejné šírenie divadelných diel a folklórnych programov s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života Rusínov a Ukrajincov žijúcich na území SR. Vo svojich začiatkoch divadlo hralo po rusky a tomu zodpovedal aj dramaturgický repertoár, prevažne ruská klasika. V 50. rokoch sa divadlo preorientovalo na ukrajinský jazyk. Až v 80. rokoch v divadle nastáva generačná zmena a divadlo postupne prechádza na rusínsky jazyk. Divadlo od svojho vzniku doposiaľ uviedlo cca 200 činoherných premiér.

Od roku 2005 bol vytvorený pri Veľvyslanectve SR v Kyjeve mikrograntový fond na podporu miestnych aktivít, ktoré sú v súlade so zameraním Oficiálnej rozvojovej pomoci SR Ukrajine¹⁵. Maximálna podpora projektu je 5.000 USD, maximálne 80% z celkových nákladov. Ročne je podporených cca 6-8 projektov. Spolupráca v oblasti vzdelávania a výmeny študentov je realizovaná v rámci Programu

¹⁵ Viac viď na <http://www.slovakaid.sk/>

spolupráce medzi Ministerstvom školstva SR a Ministerstvom vzdelávania a vedy Ukrajiny, pričom slovenská strana každoročne prijíma 5 študentov z Ukrajiny na časť vysokoškolského štúdia a 5 stážistov na doktorandské štúdium na obdobie do 10 mesiacov. Súčasne slovenská strana každoročne poskytuje vládne štipendiá na vysokoškolské štúdium občanom Ukrajiny slovenskej národnosti – absolventom stredných škôl Zakarpatskej oblasti. Ďalej slovenská strana poskytne najviac 3 štipendiá pre študentov 5. ročníka slovenského oddelenia Užhorodskej národnej univerzity so špecializáciou „učiteľ slovenského jazyka a literatúry“ na jednosemestrálne štúdium slovenského jazyka a literatúry na univerzitách v SR. Na Ukrajine pôsobí 5 slovenských vyslaných učiteľov (v Užhorode na všeobecno-vzdelávacej škole č. 21 s vyučovacím jazykom slovenským) a jeden lektor slovenského jazyka a literatúry (Užhorodská štátna univerzita – Katedra slovenského jazyka a literatúry). V školskom roku 2004/2005 študovalo na Ukrajine 15 slovenských študentov a 56 ukrajinských študentov v SR (z toho 43 krajanov). Ukrajinskí študenti 5. ročníka vysokých škôl ako aj doktorandi/ašpiranti sa tiež môžu uchádzať o štúdium na vysokých školách v Slovenskej republike v rámci Vyšehradského fondu, ktorý v školskom roku 2006/2007 poskytol štipendiá 6 študentom z Ukrajiny v krajinách V4.

Nástroje na financovanie cezhraničnej spolupráce

Jednou z kľúčových bariér rozvoja SR-UKR cezhraničnej spolupráce je absencia dostupných zdrojov. Avšak pri hľadaní možností financovania SR-UKR cezhraničnej spolupráce je nutné prihliadať na tieto dôležité fakty:

- vzhľadom na to, že cezhraničná spolupráca má mnoho podôb a je do nej zapojených množstvo subjektov od živnostníkov, mimovládnych organizácií, samospráv, mutlinárodných korporácií až po štátne inštitúcie je potrebné špecifikovať finančné možnosti, záujmy a motiváciu jednotlivých skupín resp. subjektov pri hľadaní a nadväzovaní spolupráce,
- je potrebné si uvedomiť, že Ukrajinu nemôžeme považovať za rozvojovú krajinu a Ukrajina už vonkoncom nie je chudobným štátom. To v prvom rade znamená, že je ťažko hovoriť o nejakej novej pomoci SR Ukrajine a je dôležitejšie rozmýšľať v intenciách zmyslu pojmu spolupráca. V druhom rade to znamená, že mnohí ukrajinskí partneri majú prístup k rôznym zdrojom a tak ako pre slovenské subjekty je aj pre nich otázka voľby priorít a motivácie k nadväzovaniu spolupráce veľmi dôležitá. Príkladom môže byť rozhodovanie samosprávy či investovať nejaké voľné zdroje do opravy alebo vybavenia miestnej školy alebo či ich alokovať na nejaký spoločný cezhraničný projekt napr. výmeny študentov. To je ešte jasnejšie v podnikateľskom prostredí, kde sú projekty iniciované často iba s cieľom zvyšovania benefitov z podnikania.

- obe krajiny stále neukončili obdobie transformácie spoločnosti a hospodárstva (neukončené reformy) + dlhé roky sa zanedbávali verejné služby i infraštruktúru, čo vytvára tlak na verejné financie a spôsobuje obmedzenosť zdrojov na podporu verejných projektov vzájomnej cezhraničnej spolupráce.
- je zrejmé, že vzájomná spolupráca SR a UKR bude čeliť novým výzvam a to predovšetkým z dôvodu budovania Schengenskej hranice a očakávaných negatívnych dopadov z tohto kroku a tiež z dôvodu rozdielnej politickej perspektívy oboch krajín, kde UKR bohužiaľ v poslednom období (po parlamentných voľbách) zbrzdila svoje aktivity smerom k členstvu v NATO, EÚ či WTO. Z toho vyplývajú aj rozdielne možnosti napr. v oblasti získavania externých zdrojov na rozvoj rôznych oblastí (napr. fondy EÚ), kde stačí napr. porovnať to, že Slovensko získa na obdobie 2007-2013 z fondov EÚ takú istú sumu aká je alokovaná na celý Program Európskeho Susedstva (ENP) určený pre 16 krajín nachádzajúci sa na vonkajšej hranici EÚ.

Potenciálne zdroje pre SR-UKR cezhraničnú spoluprácu do ďalšieho obdobia môžeme rozdeliť na verejné a súkromné (nadačné), pričom je možné delenie aj na interné (domáce) a externé (zahraničné). Slovensko práve externým zdrojom (Interreg III) môže zatiaľ ďakovať za intenzifikáciu cezhraničnej spolupráce so susednými krajinami (s výnimkou Ukrajiny). Objem domácich zdrojov bol zatiaľ veľmi limitovaný a pokiaľ naďalej ostatne, bude veľmi zložité intenzifikovať vzájomnú SR-UKR spoluprácu.

V roku 2005 bola podľa metodiky DAC/OECD Ukrajina zaradená do zoznamu krajín, ktorým bolo možné poskytovať rozvojovú pomoc. Od uvedeného obdobia bola Ukrajine poskytovaná rozvojová pomoc z prostriedkov Slovak Aid. Pre Ukrajinu boli v Národnom programe ODA na rok 2006 vyčlenené finančné prostriedky vo výške 10 mil. Sk. To je pozitívna zmena, bohužiaľ zatiaľ nesystémová a s výrazne obmedzeným rozpočtom. Na nedostatok financií trpí aj väčšina foriem pomoci SR pri naplňaní cieľov Akčného plánu EÚ-Ukrajina v roku 2006, kde schválený návrh síce identifikoval možných poskytovateľov pomoci zo strany SR, avšak podrobnejšie nešpecifikoval jej financovanie, s výnimkou tých foriem pomoci, ktoré môžu byť poskytnuté mimovládnyimi organizáciami SR v rámci grantovej schémy pre poskytovanie oficiálnej pomoci SR Ukrajine. Nešpecifikovanie finančného krytia pomoci zo strany jednotlivých rezortov sa ukázalo v priebehu roku 2006 ako slabé miesto systému pomoci SR Ukrajine.

Finančné zdroje EÚ budú pravdepodobne v ďalšom období jedným z najväčších možných stimulov pre podporu SR-UKR cezhraničnej spolupráce. Ukrajina je pre EÚ jeden z najdôležitejších partnerov, čoho dôkazom bolo podpísanie spoločného trojročného EU-UKR akčného plánu (2005-2007) vo februári 2005,

ktorý zadefinoval 6 kľúčových oblastí spolupráce EU-UKR pre ďalšie obdobie a ktoré sa budú týkať všetkých nástrojov EÚ. Jednotlivé oblasti sú:

- Politický dialóg a reformy,
- Ekonomické a sociálne reformy a rozvoj,
- Obchod, trhové prostredie a reforma regulačného prostredia,
- Spolupráca v oblasti súdnictva, občianskych slobôd a bezpečnosti,
- Doprava, energetika, informačná spoločnosť a životné prostredie,
- Kontakty „Ľudia-Ľuďom“.

Kľúčovým programom pomoci Ukrajine zo strany EÚ je Európska politika susedstva (The European Neighbourhood Policy – ENP), ktorá nahradila/í program TACIS a tiež časť tematických nástrojov EÚ. Okrem národného programu a cezhraničného komponentu majú dôležitú úlohu implementácie ENP zohrávať nástroje Twinning a TAIEX (Technical Assistance Information Exchange Office). Twinning má byť využívaný pri pomoci Ukrajine adaptovať európsku legislatívu (acquis communautaire) a prostredníctvom TAIEX bude EÚ na Ukrajine poskytovať 5 základných služieb: dokumentácia, poskytovanie informácií a poradenstva, organizácia workshopov a seminárov, študijné pobyty Ukrajincov v Európskych inštitúciách a iná technická pomoc.

Kľúčovým komponentom ENP sú však CSP a NIP. CSP pre Ukrajinu na roky 2007-2013 definuje tieto priority pomoci/spolupráce:

Prioritná oblasť 1: Podpora demokratického rozvoja a dobré vládnutie

- 1.1. Reforma verejnej správy a riadenie verejných financií
- 1.2. Vláda práva a reforma súdnictva
- 1.3. Ľudské práva, občianska spoločnosť a miestny rozvoj
- 1.4. Vzdelávanie, veda a výskum, kontakty ľudia-ľuďom

Prioritná oblasť 2: Podpora reformy riadenia a podpora budovania administratívnych kapacít

- 2.1. Podpora vzájomného obchodu, podpora investičného prostredia a posilnenie sociálnej reformy
- 2.2. Podpora špecifických aspektov riadenia v jednotlivých sektoroch

Prioritná oblasť 3: Podpora rozvoja infraštruktúry

- 3.1. Nejadrová energia
- 3.2. Doprava
- 3.3. Životné prostredie
- 3.4. Riadenie hraníc a migrácie vrátane readmisie

Súčasťou ENP je Východný Transnárodný (regionálny) program¹⁶, ktorý sa špecializuje na niekoľko sektorov a priorít. V sektore dopravy je kľúčovou prioritou budovanie transnárodných dopravných tepien, v sektore energetiky sú prioritami harmonizácia energetických trhov, transport ropy a plynu, transport elektrickej energie, zvyšovanie energetickej efektívnosti a vytváranie podmienok pre spoločné investície do energetických projektov založených na spoločnom záujme. Tretím sektorom je životné prostredie, kde je prioritou ochrana vody (EU Water Initiative), ochrana a udržateľný manažment lesov, regionálna spolupráca pri ochrane morí a dodržiavanie multilaterálnych environmentálnych dohôd. Štvrtou oblasťou je oblasť bezpečnosti hraníc zahŕňajúc priority ako zlepšenie manažmentu hraníc a migrácie, boj proti cezhraničnému organizovanému zločinu, azylový manažment. Menší priestor v rámci regionálneho programu je daný aj transnacionálnej spolupráci malých a stredných podnikov a spolupráci na podporu rozvoja občianskej spoločnosti. Špecifickým podprogramom je transnacionálny program odmiňovania a zneškodňovania dôsledkov vojen (ničenie nevybuchnutej munície, ničenie malých a ľahkých zbraní a pod.).

Cezhraničný komponent ENP (CBC ENP)¹⁷ bude pravdepodobne najdôležitejším nástrojom Slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce pre obdobie 2007-2013, ak nedôjde k vytvoreniu iného spoločného nástroja medzi SR a UKR na podporu vzájomnej spolupráce. Hlavným cieľom CBC ENP je prispieť k integrovanému a udržateľnému regionálnemu rozvoju susediacich hraničných regiónov a harmonickej územnej integrácii medzi Úniou/jej členským štátom a susediacou krajinou¹⁸.

Hlavnými prioritami CBC ENP sú:

1. podpora ekonomického a sociálneho rozvoja prihraničných oblastí,
2. spolupráca na riešení výziev v takých oblastiach ako životné prostredie, zdravie, prevencia a boj s organizovaným zločinom,
3. zabezpečenie bezpečnosti a efektívneho prechodu hraníc,
4. podpora aktivít typu „ľudia-ľuďom“.

Špecifické ciele sú definované v jednotlivých Spoločných operačných dokumentoch (Joint programe document) na roky 2007. Ukrajina participuje na 3 prihraničných programoch a to:

¹⁶ ENPI Eastern Regional Programme.

¹⁷ ENPI cross-border cooperation.

¹⁸ Prameň: Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 laying down provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument (Official Journal of the European Union, 9.11.2006).

1. Ukrajina – Poľsko a Bielorusko,
 2. Ukrajina – Maďarsko, Slovensko, Rumunsko,
 3. Ukrajina – Rumunsko a Moldavsko,
- a tiež na multilaterálnom hraničnom programe pre Čierne more.

Alokácia pre celý ENP CBC program, do ktorého je zapojené Slovensko predstavuje na roky 2007-2013 sumu 68,638 mil. EUR. Územie vzťahujúce sa na uvedený program zahŕňa za slovenskú stranu Košický a Prešovský kraj, za Ukrajinckú stranu Zakarpatskú, Ivano–Frankivskú a Černivetskú oblasť a v prípade Maďarska sa jedná o regióny Szabolcs-Szatmár-Bereg a Borsod-Abaúj-Zemplén, v Rumunsku sú to regióny Maramures, Satu Mare a Suceava. Borsod-Abaúj-Zemplén a Černivetská oblasť sú pričlenené k oprávnenej oblasti podľa špeciálnych kritérií. Hlavným cieľom JPD ENP CBC HU-SK-RO-UKR je intenzifikácia a prehľbovanie sociálnej a ekonomickej spolupráce udržateľným spôsobom medzi regiónmi Ukrajiny a regiónmi členských štátov EÚ zdieľajúcimi spoločnú hranicu. Vzhľadom na to, že programovanie 4-laterálneho programu je zložitá, ku koncu decembra 2006 bola hotová iba verzia na pripomienkovanie programového dokumentu. Tá definovala tieto 3 priority programu:

1. Ekonomický a sociálny rozvoj
 - a. Harmonizácia rozvoja cezhraničného turizmu
 - b. Vytváranie podmienok pre rozvoj podnikania a malých a stredných podnikov
 - c. Inštitucionálna spolupráca
2. Spoločné výzvy
 - a. Ochrana životného prostredia, udržateľné využívanie a manažment prírodných zdrojov
 - b. Spoločné riešenia pre verejné a sociálne služby (odpadové hospodárstvo, manažment vody, energetická efektívnosť, zdravotníctvo a pod.)
 - c. Prevencia a pripravenosť na živelné pohromy (povodne, oheň, lavíny)
 - d. Zlepšovanie manažmentu hraníc
 - e. Zlepšovanie infraštruktúry hraničných prechodov a technického vybavenia na hraničných prechodoch
3. Spolupráca ľudia-ľuďom

Už samotné programovanie spoločného programu je značne komplikované a zdĺhavé. Existuje predpoklad, že i implementácia programu bude zložitá a menej efektívna ako keby sa realizoval bilaterálny program SR-UKR.

Pre Ukrajinu budú dostupné aj ďalšie programy EÚ a to napr. Nástroj na podporu demokracie a ľudských práv II (EIDHR II). Tento nástroj je určený pre podporu demokracie a ľudských práv celosvetovo. Momentálne je tento

program programovaný a detaily nie sú zatiaľ verejne prístupné. Zároveň EK pripravuje rôzne tematické nástroje podpory, do ktorých sa bude môcť zapojiť aj Ukrajina. Taktiež momentálne dochádza k ich preprogramovaniu. Zatiaľ je zrejmé, že sa Ukrajina bude môcť zapojiť do minimálne 5 takýchto tematických programov a to:

1. Nástroj jadrovej bezpečnosti (zlepšovanie bezpečnosti, zlepšovanie manažmentu jadrového odpadu, obnova a zabezpečenie Černobyľskej jadrovej elektrárne)
2. Nástroj stability (Stability Instrument – podpora budovania integrovaných systémov pre prevenciu a riešenie kríz a politickej instability, v prípade Ukrajiny sa jedná hlavne o Podnesterko, ďalej ničenie nepotrebných munícií a nástroj bude zahŕňať aj podporu Vedeckému a technologickému centru Ukrajiny (STCU), ktoré je zamerané na znižovanie počtu zbraní hromadného ničenia)
3. Program Migrácia a azyl (bývalý program Aeneas)
4. Program rozvoja ľudského a sociálneho kapitálu – Investícia do ľudí
5. Životné prostredie a udržateľný manažment prírodných zdrojov vrátane energií.

Ukrajine budú tiež dostupné úvery a pôžičky od Európskej investičnej banky (EIB). Ešte z predchádzajúceho obdobia (2005-2006) je dostupný balík peňazí, ktorý bol určený na podporu životného prostredia, dopravy, telekomunikácií, energetickej infraštruktúry a sektorov s „komparatívnou výhodou“ pre Rusko, Moldavsko, Bielorusko a Ukrajinu vo výške 500 mil. EUR. EIB alokovala na roky 2007-2013 pre východnú dimenziu ENP, Južný Kaukaz a Rusko celkovú sumu 3,7 mld. EUR.

Možným zdrojom financovania niektorých SR-UKR projektov budú aj zdroje krajín Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO). Na základe dohody medzi EÚ a krajinami EZVO (Nórske kráľovstvo, Island a Lichtenštajnsko), poskytnú tieto krajiny v období od 1. mája 2004 do 30. apríla 2009 Slovenskej republike sumu 67 mil. EUR, pričom 95% tejto sumy bude poskytnutých zo zdrojov Nórskeho kráľovstva.¹⁹ Cieľom tejto pomoci je prispieť k zmierneniu hospodárskych a sociálnych rozdielov v Európskom hospodárskom priestore prostredníctvom grantov na investičné a rozvojové projekty v nasledovných prioritných oblastiach:

- Ochrana životného prostredia
- Podpora trvalo-udržateľného rozvoja
- Zachovanie európskeho kultúrneho dedičstva
- Rozvoj ľudských zdrojov
- Zdravie a starostlivosť o deti
- Výskum
- Zavedenie schengenského acquis, posilnenie súdnictva

¹⁹ Prameň: <http://www.eeagrants.sk/>.

- Regionálna politika a cezhraničné aktivity
- Technická pomoc súvisiaca s implementáciou *acquis communautaire*

V oblastiach Výskum, Zavedenie schengenského *acquis* a posilnenie súdnictva, Regionálna politika a cezhraničné aktivity bolo teoreticky možné pripraviť a realizovať projekt aj s ukrajinským partnerom, ten však nemohol byť prijímateľom pomoci. Nórska strana však prehodnotila dôležitosť rozvoja SR-UKR vzťahov a od roku 2007 by mal byť spustený Dodatočný blokový grant pre cezhraničnú spoluprácu s Ukrajinou na národnej a regionálnej úrovni.

Ďalším finančným nástrojom na podporu rozvoja SR-UKR vzťahov, by v prípade uzavretia dohody so švajčiarskou stranou mohol byť Švajčiarsky finančný mechanizmus (ktorého implementácia v SR taktiež mešká). Švajčiarsky finančný mechanizmus vytvára nové možnosti finančnej podpory pre 10 nových členských krajín EÚ od 1. januára 2006 do 31. decembra 2010 vo forme nenávratných grantov, pričom alokácia pre SR predstavuje na toto obdobie 43,55 mil. EUR. Hlavným cieľom aktivít podporovaných zo Švajčiarskeho finančného mechanizmu je znižovanie ekonomických a sociálnych disparít v rámci územia EÚ a zabezpečenie zásady trvalého rozvoja v nasledovných prioritných oblastiach:

- Bezpečnosť, stabilita a podpora reforiem
- Životné prostredie a infraštruktúra
- Rozvoj súkromného sektora
- Rozvoj ľudských a sociálnych zdrojov

Aj Medzinárodný Vyšehradský fond možno považovať za významný nástroj cezhraničnej spolupráce, ktorá sa v rokoch 2005-2006 rozširuje aj smerom na východ od krajín V4, čo možno hodnotiť len pozitívne. V rámci grantovej schémy sa v sekciách malých a štandardných grantov podporujú aktivity, na ktorých sa podieľajú subjekty aspoň z troch krajín V4. Osobitné postavenie majú tzv. strategické granty, pri ktorých je nutná účasť subjektov zo všetkých štyroch vyšehradských krajín. Nezanedbateľným prínosom predovšetkým pre rozvoj občianskej dimenzie vyšehradských krajín je aj vytvorenie tzv. Vyšehradských štipendií, umožňujúcich uchádzačom z krajín V4 uchádzať sa o štipendium a študovať v niektorej z ďalších krajín V4, prípadne záujemcom z iných krajín – predovšetkým z východnej a juhovýchodnej Európy – uchádzať sa o štipendia a študovať vo vzdelávacích inštitúciách na území krajín V4. Významným z tohto hľadiska je etablovanie Programu ukrajinských štipendií, ktoré umožňujú uchádzať sa o štipendia študentom z Ukrajiny, s ktorou susedia až traja zo štyroch krajín V4.

Zatiaľ je významným kritériom financovania projektov z MVF regionálna príslušnosť žiadateľa v jednej z krajín V4. Doterajšie podporené projekty s participáciou ukrajinských partnerov sa dajú spočítať na prste jednej ruky. Veľkým problémom Medzinárodného Vyšehradského fondu je nízka úroveň propagácie jeho činnosti. Mnoho subjektov aktívnych v cezhraničnej spolupráci ani nevie o možnostiach získania grantu na podporu spoločných projektov s partnermi na druhej strane hranice. To ešte výraznejšie platí pre subjekty nachádzajúce sa na Ukrajine. Zároveň je určitou bariérou podmienka zahrnutia minimálne 3 partnerov z krajín V4, pričom drvivá väčšina cezhraničných projektov je bilaterálna. Existuje len málo Euroregiónov i slovenských krajov (hlavne na západe SR), ktoré sú schopné realizovať trilaterálnu spoluprácu i vzhľadom na jestvujúcich partnerov. Pre regióny v strednej a východnej časti Slovenska preto pri snahe realizovať nejaký projekt z MVF vyvstáva potreba hľadania ad hoc partnerov, s ktorými je spolupráca väčšinou limitovaná 1 možno 2 projektmi a je výrazne obmedzená možnosť trvalej udržateľnosti načatej spolupráce.

Určitým pokrokom je začatie spolupráce MVF smerom na teritórium Ukrajiny. Určite by v súčasnom fungovaní MVF pomohlo hlavne východným regiónom Poľska, Maďarska a Slovenska menej upätá orientácia striktne na geografické územie V4 a otvorenie sa spolupráci s ostatnými krajinami hraničiacimi s V4, hlavne na východnej vonkajšej hranici EÚ. Určite by bolo vhodné zostať pri soft projektoch a nesažiť sa byť konkurenciou pre byrokratické EU mechanizmy. MVF by mal zostať „user friendly“ a slúžiť predovšetkým organizáciám, ktoré sa venujú mäkkým projektom, t.j. mal by naďalej podporovať komunikáciu, kultúru, partnerstvá, vzdelávanie a možno sa otvoriť projektom zameraným na spoluprácu pri spoločnom regionálnom plánovaní, koncepciách, podporu transferu dobrých skúseností ... a prípadne dať väčší priestor watchdogom a think-tankom. Určite by bolo vhodné pouvažovať o väčšej podpore MVF vo forme grantov na rozvoj cezhraničnej spolupráce medzi malými a strednými podnikateľmi – hlavne v oblasti sieťovania, vzdelávania a výmeny informácií.

Jednou z prekážok výraznejšieho rozvoja spolupráce SR-UKR je limitovaný objem a nesystémovosť alokovania finančných zdrojov určených na podporu SR-UKR spolupráce zo štátneho rozpočtu, čo dokazuje aj nesplnenie, resp. meškanie niektorých úloh v rámci návrhu pomoci Slovenskej republiky Ukrajine pri plnení cieľov Akčného plánu EÚ-Ukrajina 2006²⁰. Bohužiaľ to je aj dôsledkom toho, že SR v ére samostatnosti zatiaľ nebola schopná okrem iniciatívy SPERA financovanej MVRR SR a striktne zameranej na podporu euroregiónov vytvoriť ucelený nástroj

²⁰ Viď Informáciu o plnení návrhu pomoci Slovenskej republiky Ukrajine pri plnení cieľov Akčného plánu EÚ-Ukrajina 2006. Úrad vlády SR. <http://www.rokovania.sk/>.

na podporu cezhraničnej spolupráce. Významným pokrokom je však iniciatíva MZV SR, ktoré vytvorilo priestor pre implementovanie slovenských projektov na Ukrajinu a v Bielorusku. V rokoch 2004 a 2005 bol znížený rozpočet Národného programu v kapitole 05T0A spolu o 20 miliónov Sk a vyčlenené prostriedky boli použité na financovanie oficiálnej pomoci (OA) v oboch krajinách. Štyri realizované projekty pre Ukrajinu boli zamerané na vytváranie a posilňovanie kapacít občianskej spoločnosti a think-tankových organizácií v oblasti verejnej politiky a integračného procesu Ukrajiny do Európskej únie, ako aj na posilnenie dôvery ukrajinskej verejnosti vo volebný proces prostredníctvom volebného monitoringu a informovanie verejnosti. Časť nevyčerpaných prostriedkov sa využila na financovanie vyslania volebných pozorovateľov v rámci misie OBSE / ODIHR. Z prostriedkov alokovaných v roku 2005 sa realizujú 4 projekty zamerané na monitorovanie marcových parlamentných volieb 2006, podporu občianskej spoločnosti vo východných regiónoch, podporu tlače nezávislých médií a podporu transformačného procesu jednotiek miestnej samosprávy. Doplnkovou formou pomoci je systém mikrograntov (v celkovej sume 1 mil. Sk so stanoveným limitom 200 tisíc Sk na jeden grant) udeľovaných prostredníctvom ZÚ Kyjev, ktorý bol skúšobne spustený v roku 2005.

Preradením Ukrajiny a Bieloruska (rozhodnutím OECD/ DAC v decembri 2005) do kategórie ODA je od 1.1.2006 už možné realizovať v oboch krajinách projekty oficiálnej rozvojovej pomoci. Pomoc Ukrajine bola v roku 2006 zameraná na dve oblasti:

1. podporu reforiem, budovanie demokracie a posilnenie stability a efektívnosti inštitúcií garantujúcich demokraciu a právny štát.
2. podporu rozvoja občianskej spoločnosti a zapojenia občanov do mechanizmu prijímania rozhodnutí prostredníctvom mimovládnych organizácií.

Na zabezpečenie a realizáciu projektov pre Ukrajinu a Bielorusko bolo v Národnom programe 2006 vymedzených 10 mil. Sk.

Ak slovenská vláda skutočne považuje Ukrajinu za svojho prioritného partnera, bude potrebné vytvoriť systematický nástroj na podporu SR-UKR spolupráce (niečo po vzore spolupráce s krajinami V4). Tento nástroj môže mať charakter cezhraničného programu spolupráce, ktorý by mohlo administrovať MVRR SR alebo charakter trustového fondu, ktorý by zahŕňal aj projekty pre celú Ukrajinu a mohlo by ho administrovať MZV SR. Tak či tak, potreba pokrytia kľúčových projektov vyžaduje ročnú alokáciu na úrovni aspoň 30 mil. Sk. Ďalšie zdroje štátneho rozpočtu musia byť tiež alokované na spolufinancovanie CBC ENP HU-SK-RO-UKR. Zlepšovanie ekonomickej situácie (i hospodárenia v oblasti verejných financií) na Slovensku i na Ukrajine vytvára dobré možnosti pre vytvorenie spoločného programu či fondu na podporu vzájomnej spolupráce.

Decentralizácia verejnej správy na Slovensku priniesla samospráve značné zdroje, čo napr. umožňuje samosprávam vytvárať fondy na podporu rôznych projektov, ktoré majú zatiaľ skôr charakter miestnych a regionálnych projektov z rôznym zameraním, hlavne však súvisiacim s rozvojom danej samosprávy. V prípade motivácie, či potreby však existuje priestor napr. na spolufinancovanie aj cezhraničných projektov či dokonca ich inicializáciu. Vyššie územné celky sa stávajú jedným z hlavných aktérov cezhraničnej spolupráce. Decentralizácia kompetencií im okrem iného priniesla množstvo možností v oblasti koordinácie a realizácie regionálneho rozvoja. VÚC zároveň po vzniku iniciovali aktivity na vybudovanie medzinárodných kontaktov, medzi ktoré patria aj kontakty so susednými regiónmi. Každý VÚC má dnes komisiu pre cezhraničnú spoluprácu zloženú z poslancov zastupiteľstva a zapojením VÚC do implementácie cezhraničných programov EÚ (PHARE CBC a INTERREG III) si zároveň jednotlivé VÚC vybudovali personálne a administratívne kapacity, ktoré sa špecializujú na cezhraničnú spoluprácu. Napriek tomu je cezhraničná spolupráca VÚC z programového hľadiska veľmi nekoncepčná a živelná. Dokazuje to i zadefinovanie priorít či opatrení v Programoch hospodárskeho a sociálneho rozvoja jednotlivých VÚC, ktoré je veľmi vágne. Najčastejším spôsobom realizácie spolupráce je podpisovanie bilaterálnych zmlúv, ktoré sú však všeobecného charakteru a zahŕňajú čo najširší rámec spolupráce. Len vo veľmi limitovaných prípadoch sa pripravujú aj ročné (alebo viacročné) akčné plány spolupráce, kde sú nadefinované spoločné aktivity cezhraničných partnerov.

Z pohľadu typu cezhraničných aktivít prevládajú tzv. mäkké projekty, čo je spôsobené aj limitovanými zdrojmi na podporu cezhraničnej spolupráce. VÚC sa však aktívne zapojili do prípravy a realizácie programov cezhraničnej spolupráce financovaných z rozpočtu EÚ pričom väčšinou predkladajú najväčšie projekty, čo sa týka objemu financií. To samozrejme súvisí aj s ich kompetenciami, keď sú napr. VÚC zodpovedné za cesty 2. a 3 triedy. Súčasne však si VÚC vybudovali najlepšie kapacity na prípravu projektov, čoho dôkazom je aj zriadenie vlastných regionálnych rozvojových agentúr. Tieto často vypracovávajú projekty aj pre subjekty v pôsobnosti VÚC (napr. stredné školy, kultúrne zariadenia), čo robí v súčasnosti z VÚC kompetenčne najvýznamnejšieho partnera pre cezhraničnú spoluprácu.

Z pohľadu ďalšieho rozvoja cezhraničnej spolupráce by sa práve VÚC mohli stať kľúčovým aktérom, nositeľom i iniciátorom (ak nedôjde k inštitucionalizácii euroregiónov a zlepšení ich kapacít) cezhraničnej spolupráce. Potenciálne sa môže inštitucionalizácia euroregiónov udiť prevzatím zodpovednosti jednotlivými VÚC, ako je napr. angažovanie prešovského a košického VÚC v prípade Karpatského euroregiónu. Dôležitým prvkom ďalšieho vývoja ale bude schopnosť VÚC jednak alokovať a zvyšovať objem zdrojov na cezhraničnú spoluprácu, schopnosť

iniciovat' dlhodobé aktivity a zároveň nechávať priestor na cezhraničnú spoluprácu aj menším aktérom, aby napr. na úkor financovania veľkých infraštruktúrnych projektov s kvázi cezhraničným dopadom netrpeli možnosti samospráv, MVO či iných aktérov.

Mestá a obce sú tiež významným činiteľom a motorom cezhraničnej spolupráce. Vytvorenie možností (hlavne finančných z fondov EÚ) výrazne aktivizovalo samosprávy aj v oblasti cezhraničnej spolupráce, kde sa aktívne zapojili do prípravy i realizácie cezhraničných projektov. Množstvo pripravených a podaných projektov svedčí o veľkom záujme slovenských samospráv o cezhraničnú spoluprácu s partnermi a zároveň poukazuje na nedofinancovanosť tohto segmentu. Z vlastných zdrojov realizujú samosprávy väčšinou iba mäkké projekty hlavne v oblasti kultúrnej, vzdelávacej, či v oblasti výmeny informácií a udržiavania kontaktov, t.j. aktivity ľudia-ľuďom.

Ďalšími zdrojmi financovania vzájomnej SR-UKR cezhraničnej spolupráce môžu byť súkromné či verejné nadácie a rôzne združenia. Karpatská nadácia²¹ je unikátna cezhraničná a regionálna nezisková organizácia pôsobiaca predovšetkým na území Košického a Prešovského kraja. Poslaním Karpatskej nadácie je vytvárať podmienky pre rozvíjanie identity a socio-ekonomický rozvoj komunít na území Karpatského Euroregiónu v kontexte s vývojom na území širšieho európskeho a globálneho priestoru. Karpatská nadácia udeľuje granty neziskovým organizáciám a miestnym samosprávam, ktorých sídla sa nachádzajú na území Karpatského euroregiónu. V súčasnosti realizuje nadácia 5 kľúčových programov a to:

- IRC: Program komplexného rozvoja vidieckych oblastí,
- CBC: Program cezhraničnej spolupráce v Karpatskom euroregióne,
- LIP: Program miestnych iniciatív,
- R: Karpatský Romanet program,
- ŠKN: Štípéndium Karpatskej nadácie.

Po stabilizácii pomerov v strednej Európe a po získaní členstva v EÚ opustili tento priestor mnohé „demokratizačné“ a „stabilizačné“ nadácie, ktoré podporovali hlavne tretí sektor a budovanie občianskej spoločnosti. Väčšina z nich intenzifikovala svoje aktivity práve na Ukrajine, aj vzhľadom na začatie reforiem vďaka volebnému výsledku prezidentských volieb na konci roku 2004 a „Oranžovej“ revolúcií na Ukrajine. Medzi najväčšie nadácie pôsobiace na Ukrajine v súčasnosti patria: The U.S.-Ukraine Foundation, The International Renaissance Foundation (IRF), The America 's Development Foundation (ADF), The Ford Foundation, The National Democratic Institute, The National Endowment for Democracy, The Open Society

²¹ Prameň: <http://www.carpathianfoundation.org/>.

Institute, The Stefan Bathory Foundation, Warsaw, Die Friedrich- Ebert- Stiftung (FES), Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

Aktívnymi v oblasti cezhraničnej spolupráce sú aj združenia podnikateľov a to predovšetkým obchodne komory, aktéri primárne orientovaní na podporu regionálneho rozvoja to napr. Regionálne rozvojové agentúry a tiež Centrá prvého kontaktu. Aj tieto subjekty postupne hľadajú kontakty na ukrajinských partnerov a sú schopné alokovať (zatiaľ síce veľmi obmedzene) zdroje na financovanie projektov.

Regionálny rozvoj v prihraničnom regióne

Výraznou prekážkou v rozvoji SR-UKR cezhraničnej spolupráce je absencia integrovaného regionálneho rozvoja prihraničného územia a spoločného plánovania ako aj nízky socio-ekonomický rozvoj a zaostávanie prihraničného územia s nerozvinutou infraštruktúrou. Doterajšia realizácia hospodárskych politík, absencia koordinovanej regionálnej politiky, ako aj zatiaľ neprejavý efekt fondov EÚ určených na podporu regionálneho rozvoja spôsobili/ujú, že jestvujúce regionálne disparity na Slovensku sa odlišným spôsobom premietajú do jednotlivých regiónov SR, pričom nedochádza k nivelizácii rozdielov, ale naopak majú tendenciu sa prehĺbovať. Východné Slovensko (Prešovský a Košický kraj) patrí z pohľadu ekonomickej výkonnosti medzi najzaostalejšie regióny v EÚ, pričom porovnanie HDP k priemeru 27 členských krajín EÚ v roku 2004 ho radí medzi 20 najzaostalejších regiónov EÚ, keď dosahuje iba 42,3% priemeru krajín EÚ 27, pričom súčasne sú evidentné nielen významné regionálne disparity v rámci celej EÚ, ale tiež západno-východná gradácia zaostalosti a chudoby, keď medzi najchudobnejšími regiónmi EÚ sú z najväčšej časti rumunské, bulharské, poľské, maďarské a slovenské regióny lokalizované na východnej a juhovýchodnej hranici EÚ. Naopak, situácia na Ukrajine je opačná a väčšina najchudobnejších regiónov sa nachádza na západnej hranici Ukrajiny. Medzi ne patrí aj Zakarpatsko, ktoré z pohľadu HDP na obyvateľa za rok 2005 bolo medzi 3 najchudobnejšími regiónmi Ukrajiny.

HDP na obyv. v PKS (%) k EÚ-27 v roku 2004

Región	HDP na obyv. v PKS k EÚ27 (v %)
Slovensko	56,7
Bratislavský región	129,3
Západné Slovensko	52,7
Stredné Slovensko	46,7
Východné Slovensko	42,3

Prameň: Eurostat (2006). <http://www.eurostat.com/>

Aj z pohľadu nezamestnanosti patrí Východné Slovensko medzi 10 regiónov s najvyššou nezamestnanosťou, pričom táto nezamestnanosť je aj vnútro-regionálne diferencovaná, keď napr. okresy Rožňava, Sobrance či Kežmarok dlhodobo dosahujú nezamestnanosť nad 20%.

Miera nezamestnanosti (%) v EÚ-25 (2004)

Nezamestnanosť v EÚ-25 (2004)					
	Región (najnižšia)	v %		Región (najvyššia)	v %
1.	Dorset a Somerset (UK)	2,4	1.	Dolnoslaskie (PL)	24,9
2.	North Yorkshire (UK)	2,6	2.	Východné Slovensko (SR)	24,2
3.	Provincia Autonoma Bolzano/ Bozen (IT)	2,7	3.	Zachodniopomorskie (PL)	23,8
4.	Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste (IT)	3,0	4.	Halle (DE)	23,4
5.	Cheshire (UK)	3,1	5.	Lubuskie (PL)	23,2
8.	Tirol (AT)	3,3	6.	Dessau (DE)	22,9
	Priemer EÚ 25	9,2	8.	Stredné Slovensko (SK)	22,1

Prameň: Eurostat (2006). <http://www.eurostat.com>

Faktory podmieňujúce diferencovaný rozvoj regiónov²²:

- primárny potenciál územia SR – najvhodnejšie podmienky pre rozvoj osídlenia, priemyslu, poľnohospodárstva a dopravy sú v okolí Bratislavy a Košíc ako centier západoslovenského a východoslovenského centralizačného regiónu,
- faktor sídelnej hierarchie – hlavné mesto SR (Bratislava) a iné väčšie mestá (Košice) disponujú významným socioekonomickým rozvojovým potenciálom, v ostatných regiónoch je nedostatočná koncentrácia obyvateľstva a malé centrá (do 100 tis. oby.) pre rozvoj a väčšie investície,
- faktor makropolohovej atraktivity – hranica SR s ekonomicky vyspelou krajinou (Rakúskom) je krátka a v západnej časti štátu v blízkosti Bratislavy – tzv. západo-východný gradient,
- faktor „veľkej“ dopravnej infraštruktúry – rozvoj diaľničnej siete v západnej časti Slovenska a regiónoch s príchodom PZI,
- faktor osobitostí demografických štruktúr – rozdielne zastúpenie rómskeho etnika (vyšší podiel v rámci Východného Slovenska),
- faktor (nevýhodnej) ekonomickej špecializácie regiónov – strata odbytkov a zdrojov surovín z bývalého Sovietskeho zväzu po roku 1989 najmä pre podniky Východného Slovenska,
- faktor depresnosti priľahlých regiónov susedných štátov – východné Slovensko susedí s pomerne málo ekonomicky rozvinutými regiónmi SV Maďarska, Ukrajiny a JV Poľska.

²² Prameň: Korec (2005).

Všetky tieto faktory prispeli a stále prispievajú k zaostalosti Východného Slovenska a tým aj k obmedzovaniu rozvoja cezhraničnej spolupráce so susediacimi regiónmi.

Vzhľadom na rozdielnú pozíciu jednotlivých aktérov regionálneho rozvoja na oboch stranách hranice, keď slovenské samosprávy s ohľadom na možnosť čerpať fondy EÚ začali realizovať programovanie strategických dokumentov regionálneho rozvoja v rokoch 2000-2003, ukrajinská štátna správa i samospráva s tým nemá zatiaľ veľké skúsenosti, čo doteraz výrazne obmedzilo spoločné plánovanie regionálneho rozvoja prihraničnej oblasti. Prvý takýto strategický rozvojový dokument spracováva ZOŠA až koncom roku 2006. Jedinou doterajšou spoločnou iniciatívou bolo uzavretie Dohody o spolupráci v oblasti územného rozvoja, ktorá bola podpísaná v Bratislave dňa 7. novembra 2002, ktorej jedným z výstupom má byť projekt územného rozvoja prihraničného územia SR-Ukrajina. Cieľom projektu je jednak vytvoriť východiskový koncepčný podklad pre územné plánovanie prihraničného územia, zosúladiť národných a regionálnych koncepcií územného rozvoja a získanie podkladov pre riešenie odvetvových problémov.

Z pohľadu slovenskej strany sú kľúčovými rozvojovými dokumentmi v regionálnom rozvoji Plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHaSR), ktoré však až do roku 2006 boli vytvárané individuálne, bez koordinácie medzi jednotlivými samosprávnymi krajinami. Obidva samosprávne kraje (PSK a KSK) doteraz vykonávali regionálnu politiku separátne. Až koncom roku 2006 pripravili oba kraje v rámci projektu POKER Stratégiu rozvoja regiónu Slovensko-Východ. Hlavným zámerom stratégie je zvýšenie ekonomickej výkonnosti, produktivity práce a prostredníctvom tohto zvýšenie jeho celkovej prosperity. Naplnenie stratégie rozvoja je založené na vyváženom rozvoji troch oblastí: ekonomického rozvoja a hospodárstva, oblasti sociálnej, vrátane zdravotnej starostlivosti a vzdelávania, a oblasti environmentálnej. Jednotlivé ciele sú zadané nasledovne:

- Posilnenie produktivity a konkurencieschopnosti regiónu v kľúčových a perspektívnych odvetviach priemyslu a služieb
- Zhodnotenie a posilnenie vnútorného potenciálu cestovného ruchu
- Posilnenie úlohy vidieka v hospodárstve regiónu
- Zvýšenie zamestnanosti a zamestnateľnosti marginalizovaných skupín obyvateľov na území NUTS II
- Zvýšenie kvality života občanov so špecifickými sociálnymi problémami v ich prirodzenom prostredí
- Zvýšenie udržateľnosti funkčných a úplných rodín
- Zvýšenie kvalitatívnej úrovne poskytovania zdravotnej starostlivosti
- Zvýšenie kvality ľudského potenciálu

- Zvýšenie úrovne ochrany a kvality zložiek životného prostredia v regióne Slovensko – Východ
 - Zavedenie ekonomicky a environmentálne účinnejšieho systému nakladania s odpadom
 - Zachovanie a zvýšenie biologickej i krajinnej diverzity a ekologickej stability krajiny
 - Dosiahnutie pozitívnej zmeny myslenia spoločnosti vo vzťahu k environmentálnym problémom a prírodným hodnotám v regióne
- Bohužiaľ s cezhraničnou spoluprácou však dokument nepočíta.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja obsahuje globálnu víziu v nasledovnom znení: „Konkurencieschopný a všestranne rozvinutý región s rozvinutou infraštruktúrou, s vysokou vzdelanostnou úrovňou, flexibilný a schopný efektívne využívať všetky zdroje (prírodné, kultúrne, historické, ľudské, hospodárske a finančné) pri zachovaní prírodných a kultúrnych hodnôt a pamiatok regiónu.“ Naplnenie vízie sa má dosiahnuť realizáciou opatrení v 7 oblastiach:

- 1) Technická infraštruktúra
 - Rozvoj dopravy a dopravnej infraštruktúry,
 - Rozvoj vodohospodárskej infraštruktúry,
 - Zásobovanie kraja energiou, využitie obnoviteľných zdrojov energie,
 - Rozvoj telekomunikačnej a informačnej infraštruktúry.
- 2) Cestovný ruch, kultúra a vonkajšie vzťahy
 - Rozvoj cestovného ruchu a kúpeľníctva,
 - Turistická infraštruktúra,
 - Podpora a rozvoj tradičných i nových kultúrnych aktivít,
 - Vonkajšie vzťahy.
- 3) Podpora a rozvoj podnikania
 - Vytváranie priaznivého prostredia pre rozvoj podnikania, pracovných príležitostí
 - a pre prílev tuzemských i zahraničných investícií,
 - Podpora malého a stredného podnikania s regionálnym aspektom,
 - Podpora progresívnych technológií, inovačných aktivít a systémov kvality.
- 4) Poľnohospodárstvo, lesníctvo a vidiecky rozvoj
 - Finalizácia a podpora predaja poľnohospodárskych výrobkov,
 - Podpora a rozvoj vidieckych oblastí,
 - Efektívne hospodárenie v lesnom hospodárstve a rozvoj poľovníckej turistiky.
- 5) Sociálna oblasť a zdravotníctvo

- Zvýšenie kvality sociálnych služieb,
 - Rozvoj zdravotníctva,
 - Rozvoj bývania.
- 6) Životné prostredie
- Ochrana a využívanie vodných zdrojov,
 - Ochrana ovzdušia a nakladanie s odpadmi,
 - Ochrana a revitalizácia krajiny.
- 7) Vzdelávanie, školstvo, veda
- Vytvoriť racionálne štruktúrovanú vzdelávaciu sústavu,
 - Rozvoj vedy a výskumu,
 - Rozvoj telovýchovných a športových aktivít obyvateľov kraja.

Priorita č. 2, Opatrenie Vonkajšie vzťahy definuje cieľ PSK rozvíjať spoluprácu so susediacim Poľskom a Ukrajinou prostredníctvom týchto podopatrení:

- Skvalitniť existujúcu medzinárodnú spoluprácu na úrovni kraja, mikroregiónov, miest a obcí s dôrazom na hospodársky rozmer spolupráce
- Zvýšenie konkurencieschopnosti cestovného ruchu,
- Zvýšenie turistickej návštevnosti kraja,
- Eliminovať nevýhodu prihraničných oblastí regiónu,
- Začleňovanie územia do regionálnej a európskej integrácie.

Priority PHaSR KSK sú nasledovne:

GLOBALNÝ CIEĽ Č. 1 – ZNIŽOVANIE ZATAŽENOSTI ŽP

Špecifický cieľ č. 1 – Ochrana ovzdušia – znižovanie emisií

Špecifický cieľ č. 2 – Minimalizácia tvorby odpadov, materiálové a energetické zhodnocovanie odpadov

Špecifický cieľ č. 3 – Zachovanie osobitne chránených častí prírody, obnova území s narušeným životným prostredím, sanácia prostredia

Špecifický cieľ č. 4 – Ochrana povrchových a podzemných vôd

Špecifický cieľ č. 5 – Environmentálne koncepcie pre rozvoj územia

GLOBALNÝ CIEĽ Č. 2 – VÝRAZNÉ ZVÝŠENIE ODVETVOVEJ A PRIESTOROVEJ DIVERZIFIKÁCIE PRIEMYSLU

Špecifický cieľ č. 1 – Zvýšenie odvetvovej diverzifikácie priemyslu

Špecifický cieľ č. 2 – Zvýšenie priestorovej diverzifikácie priemyslu

Špecifický cieľ č. 3 – Zvýšenie využitia intelektuálneho a inovačného potenciálu regiónu

GLOBÁLNY CIEĽ Č. 3 – VÝZNAMNÉ ZVÝŠENIE EKONOMICKEJ AKTIVITY MALÉHO A STREDNÉHO PODNIKANIA Z DOMÁCICH ZDROJOV, DÔRAZ NA ZNIŽOVANIE NEZAMESTNANOSTI

Špecifický cieľ č. 1 – Zlepšenie podnikateľského prostredia

Špecifický cieľ č. 2 – Podpora konkurencieschopnosti produkcie malých a stredných podnikateľov, zvyšovanie exportu

Špecifický cieľ č. 3 – Rozvoj cestovného ruchu

GLOBÁLNY CIEĽ Č. 4 – DOBUDOVANIE INFRAŠTRUKTÚRY

Špecifický cieľ č. 1 – Rozvoj dopravnej infraštruktúry

Špecifický cieľ č. 2 – Rozvoj informačno-komunikačných technológií a masového využitia internetu

Špecifický cieľ č. 3 – Rozvoj technickej infraštruktúry regiónu (vodovody, kanalizácia, ČOV a plyn)

Špecifický cieľ č. 4 – Energetická koncepcia

GLOBÁLNY CIEĽ Č. 5 – POSILŇOVANIE SOCIÁLNEHO KAPITÁLU A INŠTITUCIONÁLNEJ SPOLUPRÁCE

Špecifický cieľ č. 1 – Rozvoj sociálnej oblasti a podpora marginalizovaných skupín

Špecifický cieľ č. 2 – Rozvoj vzdelávacích služieb

Špecifický cieľ č. 3 – Uchovanie, posilnenie identity a zveľadenie a sprístupnenie kultúrnohistorického dedičstva rôznych národností, cirkví a kultúr

Špecifický cieľ č. 4 – Modernizácia a rozvoj siete sociálnych a zdravotníckych zariadení

Špecifický cieľ č. 5 – Rozvoj a posilnenie postavenia Košického samosprávneho kraja na národnej a medzinárodnej úrovni

GLOBÁLNY CIEĽ Č. 6 – ROZVOJ POĽNOHOSPODÁRSTVA A VIDIEKA

Špecifický cieľ č. 1 – Rozvoj vidieka a uchovanie jeho tradícií

Špecifický cieľ č. 2 – Zlepšenie poľnohospodárskeho výrobného sektoru vrátane potravinárskeho priemyslu

Špecifický cieľ č. 3 – Uchovanie svojráznosti vidieckeho obyvateľstva

Špecifický cieľ č. 4 – Rozvoj Tokajskej oblasti

Na ukrajinskej strane hranice sa paralelne začali spracovávať 2 strategické rozvojové koncepcie, jednu pripravuje ZOŠA a druhú s pomocou kanadských expertov pripravujú mimovládne organizácie pod názvom „Kanada-Ukrajina: projekt regionálneho vládnutia a rozvoja“. V rámci tohto projektu boli k 11. novembru 2006 zadané tieto prioritné oblasti rozvoja Zakarpatskej oblasti:

1. Rozvoj ľudských zdrojov a infraštruktúry v oblasti vedy a vzdelávania.

2. Rekonštrukcia a rozvoj inžinierskej a transportnej infraštruktúry, rekonštrukcia a rozvoj bývania a občianskej vybavenosti,
3. Podpora znalostnej ekonomiky, rozvoj high-tech technológií, podpora malých a stredných podnikateľov,
4. Rozvoj turizmu a kúpeľno-rekreačnej sféry na základe racionálneho využívania prírodných zdrojov, ochrany prírody a historických a kultúrnych pamiatok,
5. Rozvoj ekonomickej, trvalo udržateľnej a občianskej cezhraničnej spolupráce.

Regionálna stratégia ZOŠA do roku 2015 koncom decembra 2006 formulovala návrh vízie rozvoja Zakarpatskej oblasti a tiež vybrané priority. Podľa tejto stratégie je Zakarpatsko – „ekonomicky sebestačný, ekologicky čistý, rekreačno-turistický centrálnoeurópsky prihraničný región Ukrajiny s týmito špecifikáciami: prírodné unikátny, zachovávajúci kultúrne a historické tradície, s vysokou vzdelanosťou obyvateľov, región, v ktorom je zabezpečený a ďalej sa rozvíja trvalý rozvoj, rovnaké príležitosti pre všetkých občanov, rozvíja sa medzinárodná spolupráca, dosahuje sa harmónia medzi mestom a vidiekom a rozvíjajú sa ekonomické a iné vzťahy so susednými regiónmi a štátmi.“ Návrh stratégie nasledovne definuje tieto priority:

1. Rozvoj ľudských zdrojov a zabezpečenie sociálnych štandardov života,
2. Podpora konkurencieschopnosti a životaschopnosti ekonomiky,
3. Rozvoj hraničnej a euroregionálnej spolupráce,
4. Rozvoj turizmu a kúpeľnícko-rekreačnej sféry,
5. Priestorová harmónia a ochrana životného prostredia.

Začiatok programovania na ukrajinskej strane hranice a tiež začatie koordinácie regionálneho rozvoja medzi samotnými krajmi na Slovensku vytvára predpoklady a potenciál pre iniciáciu spoločného programovania regionálneho rozvoja v prihraničnom území.

D) ODPORÚČANIA PRE ROZVOJ CEZHraniČNEJ SPOLUPRÁČE

Odporúčania pre slovenské a ukrajinské subjekty aktívne v cezhraničnej spolupráci:

1. Vzhľadom na problémy, ktorým čelia prihraničné oblasti (hlavne socio-ekonomické) odporúčame zväziť vytvorenie spoločného bilaterálneho fondu po vzore Visegradskeho fondu iba na spolufinancovanie projektov v oblasti cezhraničnej spolupráce, pričom by sa aktivity fondu mohli zameriavať na podporu komunitných iniciatív, kultúrnej spolupráce, vzdelávania a vedecko-výskumnej spolupráce. Fondy by mohol mať podobu trustového fondu Bratislava-Kyjev alebo nadácie zo základným imaním zo štátnych rozpočtov oboch krajín. Momentálne neexistuje systémový prvok SR-UKR spolupráce. Vytvorenie takéhoto fondu/nadácie by mohlo výrazne pomôcť rozvoju SR-UKR spolupráce a zároveň zabezpečiť efektívnosť a koordináciu zdrojov určených na vzájomnú spoluprácu. Inštitucionálne by mohla takýto fond zaštrážiť napr. novovzniknutá Agentúra určená na administráciu slovenskej Oficiálnej rozvojovej pomoci.
2. Zmeniť objektív vnímania cezhraničnej spolupráce a samotných politík EÚ (predovšetkým kohéznej), aby nedochádzalo k prekrývaniam jednotlivých politík a verejných intervencií a tým k možnému plytvaniu a neefektívnemu vynakladaniu verejných zdrojov. Je nevyhnutné otvoriť politickú, odbornú i verejnú diskusiu o vymedzení pojmu cezhraničná spolupráca a následnom predefinovaní a zúžení priorit cezhraničnej spolupráce. Súčasne by bolo potrebné vytvoriť legislatívne podmienky pre cezhraničnú spoluprácu napr. zákonom o cezhraničnej spolupráci, ktorý by definoval čo je to cezhraničná spolupráca, jej postavenie v rámci regionálneho rozvoja, kompetencie jednotlivých aktérov na jednotlivých úrovniach, finančné zdroje, zedefinovanie Euroregiónov a pod.
3. Významným problémom spoločnej spolupráce sa javí spoločné plánovanie cezhraničnej spolupráce a regionálneho rozvoja prihraničných oblastí. Nie sú vytvorené regionálne štruktúry na realizáciu programovania a realizácie analýz (hoci existujú regionálne kapacity) a bohužiaľ činnosť samosprávnych krajov z pochopiteľných dôvodov sa sústreďuje na realizáciu regionálneho rozvoja bez väčšieho záujmu o spoluprácu v regionálnom rozvoji so Zakarpatskom. Práve vytvorenie inštitucionálneho zázemia a dotvorenie legislatívnej a zmluvnej základne, hlavne z pohľadu regiónov je kľúčovým pre ďalší rozvoj cezhraničnej spolupráce. V regióne musí existovať zodpovedná inštitúcia, ktorá bude zastrešovať cezhraničnú spoluprácu a súčasne kompetencie i zodpovednosť je roztrieštená na rôzne inštitúcie (napr. Karpatský Euroregión, Odbory

regionálneho rozvoja samosprávnych krajov, Odbory medzinárodnej spolupráce samosprávnych krajov, či rôzne agentúry). Súčasne je dôležité podporovať rôzne formy regionálnej spolupráce medzi regiónmi SR a Ukrajiny s osobitým dôrazom na rozvoj spolupráce medzi Zakarpatskou oblasťou a Košickým a Prešovským VÚC. Vyššie územné celky môžu podporiť túto oblasť konzultáciami pri tvorbe a spracovaní projektov, podporou inkubátorov a priemyselných parkov, pri spracovaní a pripomienkovaní relevantných dokumentov podporujúcich činnosť malého a stredného podnikania.

4. Odporúčame iniciáciu pravidelného monitoringu a predovšetkým koordináciu programovania a implementácie programov, ktoré súvisia s rozvojom prihraničného územia SR-UKR. Túto úlohu by mohla na seba prevziať SR-UKR medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu. Zdôvodnenie: Samotné Východné Slovensko (NUTS II) získa z fondov EÚ na roky 2007-2013 značný objem financií, ktoré budú použité v prihraničnom území i napr. na budovanie infraštruktúry či rôzne opatrenia v oblasti životného prostredia a pod. Je nevyhnutné zamedziť paralelnému čerpaniu na projekty takéhoto charakteru z CBC ENPI, aby sa zbytočne neplytvali obmedzené zdroje na cezhraničnú spoluprácu. Súčasne SR dostáva/dostane zdroje na budovanie vonkajšej hranice EÚ v rámci rozpočtu EÚ z položky Spravodlivosť a vnútorné záležitosti. Neodporúčame preto budovanie hraničných prechodov z CBC ENPI.
5. Odporúčame iniciáciu diskusie v rámci medzivládnej komisie o prioritných projektoch, ktoré by mohli byť financované z CBC ENPI na roky 2007-2013 a prípadné zberanie projektových návrhov, aby sa urýchlil proces implementácie CBC ENPI vzhľadom už na terajšie meškanie spustenia programu. Nasledovne navrhujeme každoročne robiť a zozbierať návrhy kľúčových projektov SR-UKR spolupráce (napr. aj v súlade s Akčným plánom EÚ-UKR a SR) od jednotlivých ministerstiev a kľúčových subjektov spolupráce (Euroregióny, VÚC, samospráva, vybrané MVO a univerzity) a predložiť ich ukrajinskej strane na posúdenie aj s finančným zabezpečením. Medzivládna komisia by taktiež mohla zohrať významnú úlohu pri sieťovaní jednotlivých partnerov z oboch strán hranice.
6. Je nevyhnutné zamedziť prekrývaniu sa (verejných) programov, aby nedochádzalo k prekrývaniu aktivít a jednotlivých projektov s cieľom zamedziť plytvaniu verejných zdrojov. Momentálne neexistuje žiadna inštitúcia/subjekt, ktorý by pravidelne monitoroval a evaluoval vzájomnú spoluprácu a prípadne riadil koordináciu činností. Aj vzhľadom na to, že mnohé subjekty (hlavne samospráva) budú realizovať množstvo projektov podporených z fondov EÚ v rokoch 2007-2013 (a niektoré z nich budú mať priamy či nepriamy dopad aj na

cezhraničnú spoluprácu s Ukrajinou – napr. obec pár km od hranice si vybuduje ČOV, ktorá potenciálne môže v budúcnosti čistiť aj odpadové vody z obcí na ukrajinskej strane hranice), bude potrebné zabezpečiť aby takéto projekty neboli financované z cezhraničného komponentu ENPI HU-SK-RO-UKR a tým aby sa racionalizovali a efektívne využili zdroje na podporu cezhraničnej spolupráce. Podobne takéto príklady môžeme identifikovať napr. v programe SPERA, kde sú tak isto podporované projekty subjektov v prihraničnom území v rôznych oblastiach (napr. obce si robili v rámci SPERA plán rozvoja, čo bolo možné podporiť z fondov EÚ namiesto zo štátneho rozpočtu).

7. Častokrát pre iniciáciu vzájomných projektov postačuje malý „verejný“ impulz. Je potrebné hľadať také formy spolupráce a takú úroveň spolupráce (subsidiarita), ktorá najefektívnejšie využije takéto impulzy. Napr. už aj 20% spolufinancovanie nejakého projektu môže zabezpečiť jeho realizovateľnosť. Alebo riadenie výmeny študentov môže byť oveľa efektívnejšie na úrovni univerzít ako cez Ministerstvo školstva. Taktiež samospráva už disponuje značnými zdrojmi, ktoré pri vhodnom impulze môžu byť nasmerované práve na prechod zo spolupráce deklaratívnej (podpísaná zmluva o spolupráci, raz ročne návšteva primátora v partnerskom meste, možno nejaká účasť mesta/obce na nejakej výstave) k spolupráci implementačnej, reálnej s konkrétnymi aktivitami a výstupmi. Príkladom takého impulzu bol/je program Interreg III, ktorý výrazne zintenzívil SR-maďarskú a SR-poľskú spoluprácu. Obmedzenosť „európskych“ zdrojov pre SR-UKR spoluprácu vyžadujú hľadanie ďalších riešení (ak je záujem rozvíjať spoluprácu).
8. Koordinovať a zefektívniť technickú pomoc poskytovanú Ukrajine a iniciovať spoločné projekty v oblasti technickej pomoci. Zabezpečiť účasť slovenských expertov na programoch technickej pomoci EÚ v rámci twinningov pre Ukrajinu, pripraviť vzdelávanie pracovníkov štátnej správy Ukrajiny v oblasti Európskej integrácie s využitím skúseností získaných z predvstupovej pomoci Európskej únie Slovenskej republiky (napr. koordinácia pomoci z fondov PHARE, ISPA, SAPARD a ďalších), a tiež iniciovať spoluprácu s predstaviteľmi regiónov Ukrajiny, najmä Zakarpatskej a Ivano-Frankovskej oblasti pri vypracovávaní strategických rozvojových dokumentov. Vytvárať podmienky pre poskytovanie informácií a zdieľať skúseností pre predstaviteľov susedských oblastí Ukrajiny vo vzťahu k riadeniu regiónu.
9. Vytvoriť monitorovací tím na slovensko-ukrajinskú spoluprácu, kde by mali byť zastúpení kľúčoví aktéri: MZV SR a veľvyslanectvá, MVR SR, MV SR, MH SR, zástupcovia prešovskej a košickej VÚC, Karpatského Euroregiónu + možno iní prizvaní experti, ktorý by pravidelne monitoroval a evaluoval

aktivity v oblasti cezhraničnej spolupráce SR-UKR a prichádzal by s návrhmi na riešenie konkrétnych problémov.

10. Odporúčame aktívne zapojenie medzivládnej komisie do programovania cezhraničného komponentu Nástroja Európskeho Programu Susedstva ENPI a definovania jednotlivých priorít. Súčasne odporúčame zväžiť prípadné vytvorenie špeciálnej pracovnej skupiny za účasti SR a UKR zástupcov z radu medzivládnej komisie, ktorá by pripomienkovala programovanie CBC ENPI pre SR-UKR-HU-RO. Následne by sa uvedená prac. skupina mohla aktívne zapojiť do nezávislého monitoringu schvaľovania a realizácie konkrétnych projektov z CBC ENPI v období 2007-2013.
11. Odporúčame zabezpečiť periodické navyšovanie prostriedkov určených pre Medzinárodný vyšehradský fond s cieľom intenzívnejšej podpory perspektívnych projektov, a to bez zvláštného ohľadu na domicil uchádzača o podporu, t.j. dať šancu viacerým subjektom i zo strany napr. Ukrajiny, zlepšiť dostupnosť zdrojov z MVF pre potenciálnych žiadateľov a to jednak zvýšením miery spolufinancovania projektov MVF na úroveň aspoň 70% a zväžiť podporu bilaterálnych cezhraničných projektov z Vyšehradského fondu pre samosprávy, VÚC, MVO a podnikateľské subjekty.
12. Čo najskôr pripraviť a následne realizovať zriadenie cestného hraničného priechodu Čierna/Solomonovo na ceste I/79, a realizovať štúdiu uskutočniteľnosti zriadenia hraničného prechodu Ulíč/Zábrod'.

E) STRATÉGIA ROZVOJA CEZHraniČNEJ SPOLUPRÁCE I PRIHRANIČNÉHO ÚZEMIA

Expertný tím identifikoval tieto 4 prioritné oblasti pre krátko a strednodobý rozvoj SR-UKR cezhraničnej spolupráce:

- 1) (Integrovaný) rozvoj
- 2) Priechodná hranica
- 3) Ľudia
- 4) Vzdelávanie

1. Integrovaný rozvoj

1.1. Regionálny rozvoj

(regionálne CBC projekty v priesečníkových prioritách regionálneho rozvoja Zakarpatskej oblasti, Prešovského a Košického kraja, Koordinácia a spoločné plánovanie regionálneho rozvoja prihraničných oblastí)

1.2. Komunálny rozvoj

(komunálne CBC projekty pre rozvoj spoločnej infraštruktúry prihraničných obcí - doprava, ochrana životného prostredia, cestovný ruch)

1.3. Podpora malého a stredného podnikania (súčasťou môže byť i program malých grantov)

2. Hranica

2.1. Priechodnosť hranice

(modernizácia spoločnej infraštruktúry – viac pruhov cestný priechod - Užhorod/ V. Nemecké, Ubľa/Velykyj Bereznij, nový: Čierna n T./Solomonovo; zvýšenie kapacity GR konzulátu v Užhorode pri vydávaní víz, program spoločných školení pre colníkov a ďalších pracovníkov na hranici)

2.2. Ochrana hranice (konzultačné pracovisko – prihraničná polícia, podobne ako je to na poľsko-ukrajinskej hranici; zlepšenie infraštruktúry utečeneckých a azylových táborov v ZO; jazykové školenia pre policajtov a pod.)

3. Ľudia

3.1. Národnostné menšiny

(granty: podpora kultúrnych podujatí a inštitúcií)

3.2. Regionálne parlamenty a administrácie

(program spoločných stretnutí: CBC, regionálny rozvoj, spoločné aktivity smerom k národným vládam)

3.3. Mimovládne organizácie (malé granty: spolupráca v rôznych oblastiach, vrátane obchodných a priemyselných komôr, záujmových združení a pod.)

4. Vzdelávanie

4.1. Komunikačná stratégia

(adresáti: EÚ, národné vlády)

4.2. Centrum európskych štúdií v Užhorode

(vzdelávanie o EÚ: štátna správa, samospráva, vysoké školy, a manažment projektov: pomoc ukrajinským partnerom, najmä obciam pri manažmente projektov, vrátane vzdelávania o sektorových politikách EÚ, napr. životné prostredie; skúsenosti s transformácie SR – reforma verejnej správy a rozvoj samosprávy a pod., ale napr. aj agenda „aktívnej migračnej politiky“; konzultácie – možnosti zamestnania v SR a iné služby späté s cestovaním so EÚ)

4.3. Študentské a akademické výmeny

(granty, štipendiá)

F) POUŽITÁ LITERATÚRA

Benč, V. (2006): Prešovský kraj – súčasný stav a potenciál socio-ekonomického rozvoja. In: Rusíni: história, súčasnosť a perspektívy. ADIN, s.r.o., Prešov.

Bilčík, V., Duleba, A. (ed.)(2003): Carpathian Euroregion and External Borders of the Enlarged European Union. Confronting the Effects of Schengen. RC SFPA, Nyíregyháza College, Carpathian Foundation, Košice.

Інструменти сталого розвитку: стратегічне планування в Закарпатській області та міжнародний досвід” (У рамках проекту Канада – Україна „Регіональне врядування та розвиток”).

Karpatský Euroregión (2006): <http://www.euroregion-karpaty.sk/>

Концепція сталого розвитку Закарпатської області на 2007-2010 рр. (буде затверджена в кінці 2006 р. Закарпатською обласною радою.)

Marhulíková, O. (2004): Inštitucionálne aspekty cezhraničnej spolupráce v Slovenskej republike. Ministerstvo vnútra SR, Bratislava.

Ministerstvo vnútra SR (2006): <http://www.minv.sk/>

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR (2006): <http://www.build.gov.sk/>

Ministerstvo zahraničných vecí SR (2006): <http://www.mzv.sk/>

Strategy of Cross-Border Co-operation Development in Carpathian Region “Carpathia 2004-2011”. Proposal. (Tacis project “Carpathia 2003-2011”)

Süli-Zakar (2004): Strategic Development Programme for the Carpathian Euroregion Interregional Association. Carpathian Euroregion Hungary, Nyiregyhaza.

Úrad vlády SR (2006): <http://www.government.gov.sk/>

Veľvyslanectvo Ukrajiny v SR (2006): <http://www.ukrembassy.sk/>

